

Tunnustukseton uskonnonopetus ja
tunnustuksellinen rippikoulu?
– Opetettavien sisältöjen vertailua

Anniina Kivineva

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomi

Lokakuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

KIVINEVA, ANNIINA: Tunnustukseton uskonnonopetus ja tunnustuksellinen rippikoulu? – Opetettävien sisältöjen vertailua

Tutkielma, 74 s., 2 liites.

Suomi

Lokakuu 2023

Tässä pro gradu -tutkielmassa vertaillaan rippikoulun ja peruskoulun uskonnonopetuksen opetettavia sisältöjä opetussuunnitelmien ja nuorten näkemysten kautta. Tutkielman aineistoa ovat kummankin opetusta tarjoavan tahon uusimmat opetussuunnitelmat eli *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* ja *Suuri Ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017*. Nuorten näkemyksiä tarkastellaan kyselyaineiston avulla, joka muodostettiin tutkielmaa varten ja johon vastasi 43 rippikoululaista. Opetussuunnitelmia ja kyselyaineistoa tarkastellaan laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Aineiston analysoinnissa hyödynnetään Anuleena Kimasen ja Markku Pyysiäisen määrittelemiä tunnustuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden käsitteitä. Tunnustuksellisuudessa on kyse siitä, sitooko opetus oppijaa tiettyyn uskontoon. Opetuksen sisältöjen kannalta keskeiseksi kysymykseksi muodostuu, käsitelläänkö opetuksessa vain yhtä uskontoa vai useita eri katsomuksia.

Rippikoulusuunnitelman ja uskonnon opetussuunnitelman opetettavat sisällöt jaetaan tutkielmassa neljään kategoriaan. Kategoriat edustavat eri teemoihin liittyviä sisältöjä, ja jokaisen kategorian sisältä löytyy niin yhtäläisyyksiä kuin erojakin rippikoulun ja uskonnonopetuksen välillä. Yhteisiä sisältöjä löytyy etenkin kristinuskoon liittyvistä aiheista, ja eroavaisuuksia siitä, missä suhteessa opetuksessa käsitellään muita uskontoja.

Rippikoulun sisällöt ovat tunnustuksellisia, sillä ne käsittelevät pääasiassa kristinuskoa. Mukaan mahtuu kuitenkin myös tunnustuksettomia piirteitä saavia sisältöjä. Koska uskonnonopetuksen sisällöissä käsitellään kristinuskon lisäksi myös muita uskontoja ja katsomuksia, sisältöjen kokonaisuus on tunnustuksettomampi kuin rippikoulun. Kristinuskoon liittyvillä sisällöillä on kuitenkin muita uskontoja keskeisempi rooli sisällöissä, joten sisältöjen kokonaisuus ei ole täysin tunnustukseton.

Nuorten käsitykset rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisältöjen yhtäläisyyksistä ja eroista myötäilee osittain opetussuunnitelmista tehtyjä havaintoja. Yhteisinä sisältöinä pidetään esimerkiksi Jeesusta, Jumalaa ja sakramenteja. Nuoret näkevät rippikoulussa ja uskonnonopetuksessa etenkin sen eron, että rippikouluopetuksessa aiheita käsitellään tarkemmin.

Asiasanat: uskonnonopetus, rippikoulu, tunnustuksellisuus, uskontokasvatus, katsomusopetus, katsomusaineet.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen aihe ja lähtökohdat	1
1.2	Tutkimuskysymykset.....	2
1.3	Uskonnonopetuksen ja rippikoulun yhteiset juuret	3
1.4	Aiempi tutkimus.....	7
2.	Tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus	12
3.	Aineistot ja menetelmä	16
3.1	Peruskoulun uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetussuunnitelmat	16
3.2	Kysely rippikoululaisille.....	19
3.1	Teoriaohjaava sisällönanalyysi.....	23
3.2	Eettiset kysymykset	24
4	Opetussuunnitelmien sisällöt vertailussa	26
4.1	Opetettavat sisällöt taulukoituna	26
4.2	Kristinusko ja sen keskeiset opit.....	32
4.2.1	Raamattu ja Jeesus yhteisinä sisältöinä.....	32
4.2.2	Kolminaisuus korostuu rippikoulussa ja luterilaisuus alakoulussa	34
4.2.3	Kristinuskon historia, nykyisyys ja variaatio uskonnonopetuksessa.....	36
4.3	Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri.....	37
4.3.1	Kristinuskon suhde muihin uskontoihin ja tieteeseen yhteisinä sisältöinä	37
4.3.2	Muut katsomukset ja ympäröivä yhteiskunta uskonnonopetuksessa.....	40
4.4	Rituaalit ja uskonto arjessa.....	42
4.4.1	Kristillinen tapakulttuuri ja rituaalit alakoulun ja rippikoulun sisältöinä	42
4.4.2	Rituaalien vähäinen rooli yläkoulun uskonnonopetuksessa.....	46

4.5 Hyvä elämä ja etiikka	47
4.5.1 Luonnon vaaliminen ja elämänvalinnat yhteisinä sisältöinä	47
4.5.2 Hyvä elämä rippikoulun sisällöissä	49
4.5.3 Hyvä elämä uskonnonopetuksen sisällöissä	51
4.6 Yhteenveto opetussuunnitelmien sisällöistä.....	53
5 Nuorten ajatuksia rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöistä	55
5.1 Yhteiset ja eriävät sisällöt nuorten mukaan	55
5.2 Rippikoulun ja uskonnonopetuksen näkökulmaero	60
5.3 Nuorten näkemyksiä tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta	62
5.4 Yhteenveto kyselystä.....	65
6 Yhteenveto ja jatkotutkimusideat.....	66
Lähdeluettelo	70
Liitteet	1
Liite 1: Kyselylomakkeen otsikko ja alustus	1
Liite 2: Kyselylomakkeen kysymykset	1

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja lähtökohdat

Koulun uskonnonopetus ja seurakunnan rippikoulu ovat suomalaisessa yhteiskunnassa kumpikin omalla tavallaan mielenkiintoisessa asemassa. Tavasta järjestää koulun uskonnonopetus käydään jatkuvaa keskustelua, jonka keskiössä on se, pitäisikö pitkään jatkunut oman uskonnon opetus lopettaa ja siirtyä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Evankelisluterilaisesta kirkosta eroaminen on viime vuodet ollut voimakasta, ja kirkon jäsenluku laskee koko ajan. Yksi ikäluokka osallistuu kuitenkin kirkon toimintaan verrattain aktiivisesti. Tämä on 14–15-vuotiaat rippikoululaiset. Vuonna 2022 koko ikäluokasta 74 prosenttia osallistui rippikouluun (evl.fi 2023b). Samaan aikaan vain reilu puolet syntyvistä lapsista kastetaan kirkon jäseneksi ja koko väestöstä 65 prosenttia kuuluu kirkkoon (evl.fi 2023a; Tilastokeskus 2023). Tästä rippikouluun osallistuvien määrästä lähes kaikki osallistuvat koulussa evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen.

Toisin sanoen suurin osa suomalaisista nuorista osallistuu yläkoulun aikana sekä koulun evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen että kirkon järjestämään rippikouluun. Näissä kahdessa käsitellään osittain samoja aiheita, vaikka näkökulma eroaa: Koulun uskonnonopetus on määritelty tunnustuksettomaksi, kun taas rippikoulu on uskonnollisen yhteisön järjestämää tunnustuksellista opetusta. Harvoin kuitenkaan pohditaan sitä, millaisessa kahden eri oppimisympäristön vaikutuspiirissä nuoret ovat ja millainen kokonaiskuva heille syntyy uskonnosta, kun he saavat opetusta samaan aikaan kahdelta eri taholta ja kahdesta eri näkökulmasta.

Rippikouluun ja uskonnonopetukseen perehtynyt teologi Tapani Innanen kiteyttää tilannetta seuraavasti: ”Oppijana on yksi ja sama nuori riippumatta siitä, onko hän perusopetuksen 8. tai 9. luokan (uskonto)tunnilla vai rippikoulussa. Joka tapauksessa hän suhteuttaa molemmissa koulutuksissa oppimaansa siihen, mitä on siellä toisessa oppimisympäristössä kokenut.” (Innanen 2009a, 73–74.) Nuorten tiedot ja taidot uskonnosta karttuvat siis kerroksittain uskonnontunnilla ja rippikoulussa huolimatta siitä, että näkökulma niissä on erilainen. Rippikoulun työntekijät ja koulun uskonnonopettajat tunnistavat todennäköisesti antamansa opetuksen

tunnustuksellisuuden tai tunnustuksettomuuden, mutta nuorille se saattaa jäädä epäselväksi. Lisäksi uskonnonopettaja ei välttämättä tiedä, mitä ja miten rippikoulussa opetetaan, eikä toisaalta rippikoulun työntekijä välttämättä tiedä, mitä ja miten uskonnontunnilla opetetaan. Siksi nuoren rooli oppijana, jolla on kokemuksia näistä molemmista tahoista, on merkittävä.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen opettavien sisältöjen yhtäläisyyksiä ja eroja. Olen kiinnostunut selvittämään, miltä osin uskonnonopetus ja rippikouluopetus käsittelevät opetussuunnitelmiansa mukaan samoja aiheita, ja mitkä sisällöt taas ovat vain toiselle opetusta tarjoavalle taholle ominaisia. Lisäksi tutkin, mitä yhtäläisyyksiä ja eroja nuoret tunnistavat uskonnonopetuksen ja rippikoulun sisällöissä, miten uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen näkökulma heidän mielestään eroaa toisistaan sekä miten tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus näyttäytyy heille sisältöjen ja opetuksen kautta. Tutkielman tavoite on lisätä tietoa ja ymmärrystä uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen sisältöjen välisestä suhteesta opetussuunnitelmien ja nuorten näkemysten kautta.

Tutkielma on luonteeltaan laadullinen, ja sen aineisto koostuu molempien tahojen uusimmista valtakunnallisista opetussuunnitelmista sekä nuorille tehdyn kyselyn vastauksista. Opetussuunnitelmat ovat *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* sekä *Suuri Ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017*. Tutkielmassani näistä käytetään myös lyhenteitä POPS2014 ja RKS2017. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa keskitytään uskontoa ja etenkin evankelisluterilaista uskontoa käsittelevään osuuteen. Nuorille tehty kysely on toteutettu maaliskuussa 2023 yhteistyössä kahden talvirippikouluryhmän kanssa.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni pääkysymys keskittyy tunnustuksettomaksi määritellyn uskonnonopetuksen ja tunnustuksellisena pidetyn rippikouluopetuksen opettavien sisältöjen vertailuun. Tarkennan pääkysymystä osakysymyksillä, jotka erittelevät, mitä aineistoja käyttäen aihetta käsitellään ja mihin kysymyksiin aineistoista etsitään

vastauksia. Opetussuunnitelmat ja kyselyvastaukset aineistona mahdollistavat tutkimuksessani uskonnonopetuksen ja rippikoulun tutkimisen suunnitellun opetussuunnitelman ja koetun opetussuunnitelman näkökulmasta. Opetussuunnitelmien määrittelemien sisältöjen analysoiminen johtaa suunnitellun opetussuunnitelman tutkimiseen, kun taas kyselyvastausten tarkastelu johtaa koetun opetussuunnitelman tutkimiseen.¹ Tutkimuskysymykset jakautuvat pääkysymykseen ja kahteen osakysymykseen seuraavasti:

1. Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja on tunnustuksettoman evankelisluterilaisen uskonnonopetuksen ja tunnustuksellisen rippikouluopetuksen sisällöissä?
  - 1.1 Millaisia tunnustuksellisia ja tunnustuksettomia piirteitä opetussuunnitelmien määrittelemistä sisällöistä löytyy ja miten nämä eroavat toisistaan?
  - 1.2 Millaisia käsityksiä nuorilla on uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen opetettavista sisällöistä suhteessa toisiinsa ja miten tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus näyttäytyvät nuorille sisältöjen opettamisessa?

1.3 Uskonnonopetuksen ja rippikoulun yhteiset juuret

Suomalaisella koulujärjestelmällä ja Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on pitkät yhteiset juuret. Näillä juurilla on ollut merkittävä rooli siinä, miten uskonnonopetus on vuosikymmenien aikana muodostunut ja millaiseksi rippikoulun rooli on kehittynyt. Tutkielman aiheen kannalta on tärkeää ymmärtää, minkälaisen vaiheiden kautta on päädytty 2020-luvun tilanteeseen, jossa uskonnonopetus ja rippikoulu ovat erillään toisistaan, mutta opettavat nuorille osittain samoja asioita.

Jo ennen reformaatiota Suomessa toimi Turun katedraalikoulu, jonka opetuksesta vastasi roomalaiskatolinen kirkko. Lisäksi opetusta annettiin roomalaiskatolisen kirkon toimesta kaupunkikouluissa ja luostarikouluissa. Reformaation ja Martti Lutherin myötä ajatus kansanopetuksesta ja koulutuksen merkityksestä nousi pinnalle. Luther esitti, että uskonnosta tulisi koululaitoksessa oma katekismusopetukseen keskittyvä oppiaineensa, ja näin tapahtui. Syntyi kolmiportainen koulujärjestelmä eli oppikoulu, joka ei

---

¹ Suunniteltua ja koettua opetussuunnitelmaa käsitellään tarkemmin alaluvussa 3.1.

kuitenkaan tavoittanut koko kansaa. Sen seurauksena 1600-luvulla kirkko alkoi järjestää oppikoulun lisäksi kansanopetusta saavuttaakseen koko kansan, jonka jokaisen jäsenen tulisi pystyä lukemaan Raamattua itse. (Kallioniemi 2005, 12–13.)

Kirkon tarjoaman kansanopetuksen tarkoitus oli opettaa katekismusta. Käytännössä tämä tapahtui kotiopetuksen, lukkarikoulun ja kinkereiden sekä erilaisten opetus- ja koulutustilaisuuksien muodossa. Kotiopetus oli kirkkolaisista asti määrätty vanhempien velvollisuus opettaa lapsiaan. (Kallioniemi 2005, 13.) 1600-luvun loppupuolella katekismuksen ulkoluvun ohelle keskeiseksi tavoitteeksi nousi lukutaidon saavuttaminen. Koska vanhemmilla ei riittäneet taidot lukemisen oppimiseen, siitä ottivat vastuun lukkarit. (Seppälä 1998, 39.) Lukukinkereillä kirkko valvoi lasten edistymistä ja sivistystasoa, ja valvontaan osallistuivat papit, lukkarit, koulumestarit ja suntiot (Halila 1949, 85). Kirkon järjestämän opetuksen myötä kansan sivistäminen ja lukutaidon edistäminen saivat alkunsa.

1700-luvun puolivälissä kirkko ryhtyi pitämään rippikoulua, joka oli edellytys täysi-ikäisen seurakuntalaisen arvoon (Halila 1949, 85). Jo 1730-luvulta on löydetty ensimmäisiä merkintöjä rippikoulusta, jotka sijoittuvat Pohjanmaalle. Rippikoulun tarkoitus oli ennen kaikkea valmistaa seurakuntalaisia ensiehtoolliselle. Siinä missä kansanopetuksessa vanhemmat, lukkarit ja kyläkoulun opettajat opettivat katekismusta ja lukutaitoa, rippikoulussa papit opettivat soveltamaan ja syventämään tietoja ensiehtoollista silmällä pitäen. (Seppälä 1998, 41.)

Rippikoulu tuli pakolliseksi Turun hiippakunnan määräyksestä vuonna 1763 ja Porvoon hiippakunnan määräyksestä vuonna 1774. Rippikoulun opetuksesta vastasivat papit, jotka saivat työnsä tueksi vuonna 1765 kirkkoherra Iisak Lithoviuksen ohjekirjan, jonka tarkoitus oli tehostaa rippikouluopetusta. (Halila 1949, 86.) Rippikoulun ansiosta lukutaito kansan parissa otti 1700-luvulla suuria harppauksia, mikä oli merkittävää kansan sivistyksen ja kansanopetuksen kehittymisen kannalta (Halila 1949, 86). 1800-luvulla rippikoulun rinnalle muodostui kirkon opetustyötä jatkamaan myös pyhäkoulu, pientenlastenkoulu ja kiertokoulu (Kallioniemi 2005, 13).

1800-luku koitui merkittäväksi käännekohdaksi, kun suomalaisessa yhteiskunnassa maallinen ja kirkollinen hallinto erkaantuivat toisistaan. Sama kehityskulku koski myös koululaitosta, sillä seurakunnan erkaannuttua kunnasta, koululaitoksesta ei vastannut enää seurakunta, vaan sen ylläpito siirtyi yhteiskunnalle. Samalla syntyi kansakoulu, jota koskeva asetus kirjattiin vuonna 1866. Yksi kansakoulun synnyn taustalla vaikuttavista syistä oli se, että katekismusopetusta ei koettu enää riittäväksi kansan sivistämisessä. Kansakoulu ja kirkon aiemmin kehittämä oppikoululaitos jatkoivat toimintaansa rinnatusten. Lisäksi kirkon kiertokoulujen alkuopetus oli merkittävässä roolissa, sillä vielä 1910-luvulla kunnallinen kansakoulu tavoitti vain noin puolet lapsista. (Kallioniemi 2005, 13.) Keskeinen muutos tapahtui vuonna 1921, kun oppivelvollisuuslain myötä kaikkien tuli käydä kunnallinen alakansakoulu. Aiemmin kirkon alkuopetus oli tarjonnut pohjatiedot rippikoululle, mutta kun kunnallisesta alakansakoulusta säädettiin kaikille pakollista, tulikin kansakoulun uskonnonopetuksesta rippikoulun pohjakoulu. (Seppälä 1998, 43.)

Lukutaidon ja yleissivistyksen opettaminen oli vuosikymmeniä kuulunut kirkolle, mutta oppivelvollisuuden tullessa voimaan, vastuu siirtyi kokonaan valtiolle. Tämä tarkoitti myös sitä, että valtion tuli harkita, miten uskonnonopetus järjestetään. Uskonnonopetus herätti mielipiteitä jo 1900-luvun alussa, jolloin esimerkiksi työväenliikkeen Forssan julistus esitti, että uskonnon on oltava yksityisasia ja uskonnonopetus on poistettava kouluista. Samasta aiheesta väiteltiin jälleen 1940-luvulla, ja keskustelua uskonnonopetuksen oikeutuksesta onkin käyty siitä lähtien noin kahdenkymmenen vuoden välein. (Ubani 2013, 56–57.) Vaikka keskustelu uskonnonopetuksen oikeutuksesta ja järjestämistavasta tuntuu 2020-luvun Suomessa juuri meidän aikakaudellemme ajankohtaiselta, on keskustelua käyty tasaisin väliajoin jo yli sadan vuoden ajan.

Vuoden 1922 uskonnonvapauslaissa ei määritelty sen koommin koulujen uskonnonopetuksen luonnetta, mutta siihen kirjattiin maininta, jonka mukaan uskonnonopetus ei saa olla ristiriidassa kotien uskonnollisten näkemysten kanssa. Vain kolmea vuotta aiemmin 1919 valtio oli määritellyt itsensä uskonnollisesti neutraaliksi, eikä evankelisluterilainen kirkko edustanut enää virallisesti valtion ideologiaa. Valtion ja kirkon yhteys säilyi kuitenkin tiiviinä. On huomattavaa, että kansakoulun ollessa

voimissaan kaikkiaan sadan vuoden ajan jokaiseen koulupäivään kuului aamuhartaus, jossa rukoiltiin, luettiin Raamattua ja laulettiin virsiä. (Ubani 2013, 57.) Uskonnonopetuksen sisältöjen ja tavoitteiden osalta opetus oli hyvin pitkälti samanlaista kuin kirkon kasvatustyö (Kallioniemi 2005, 16). Vielä 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa kansakoulun uskonnonopetus voitiin nähdä pohjimmiltaan seurakunnan kasteopetuksena², jolla on samat tavoitteet kuin kirkon rippikoululla. (Seppälä 2008, 46.) Vuoden 1958 rippikoulusuunnitelmassa mainitaan, että rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteisiä sisältöjä ovat raamatunhistorialliset aiheet. Rippikoulussa kehoitetaan opettamaan Raamatun synnyn ja sisällön lisäksi etenkin Raamatun käyttöä. (Seppälä 2008, 47.)

Kirkon vaikutus näkyi siis pitkään kansakoulun arjessa, vaikka koululaitos olikin valtion vastuulla ja valtio virallisesti määritelty uskonnollisesti neutraaliksi. 1960-luvulla peruskoulu-uudistus tuli ajankohtaiseksi, ja uskonnonopetus nousi jälleen kerran keskustelunaiheeksi. Kuten 1920- ja 1940-luvuillakin, uskonnonopetuksen tilalle ehdotettiin objektiivista uskonnon historian ja siveysopin opetusta. Tunnustuksellinen uskonnonopetus sai kuitenkin jäädä kouluihin, vaikka siihen tulikin muutoksia peruskouluun siirtymisen myötä. (Ubani 2013, 61–64.) Katekismusopetus väistyi, ja opetuksen sisällöissä painottui raamatunhistorialliset aiheet ja uskonnolliset kertomukset (Kallioniemi 2005, 16–17). Ala-asteella uskonnonopetuksen sisällöt koostuivat Jeesuksen elämää ja alkuseurakuntaa käsittelevistä kertomuksista, Jeesuksen opetuksista sekä Uudesta ja Vanhasta testamentista. Yläasteella opetukseen mahtuivat myös erilaiset ihmiselämään liittyvät kysymykset. (Ubani 2013, 64–65.) Vuoden 1975 rippikoulusuunnitelmassa taas ilmoitetaan rippikoulun aiheiksi muun muassa kristinusko nuoren elämässä, seurakunnan toiminta, jumalanpalvelusopetus, kirkkomusiikki sekä kolmijakoon perustuva oppi kristinuskon Jumalasta. (Seppälä 2008, 53.)

Peruskoulun uskonnonopetuksen tavoitteena oli yhtäältä kasvattaa kansalaisia, jotka pitävät uskonnollisia, eettisiä ja esteettisiä arvoja tärkeinä. Toisaalta heidän oli myös tarkoitus oppia arvostamaan toisten vakaumuksia ja maailmankatsomuksia.

---

² Kasteopetuksella tarkoitettiin alkujaan kasteelle valmistautuvan opettamista. Myöhemmin lapsikasteen yleistyttyä sillä on viitattu kasteen jälkeiseen opetukseen. Luterilaisessa kirkossa kasteopetuksen on katsottu päättyvän konfirmaatioon. (Seppälä 2008, 72.)

(Kallioniemi 2005, 16–17.) Aiemmin mainitut aamuhartaudet vaihtuivat päivänavauksiksi (Ubani 2013, 65). Samaan aikaan evankelisluterilainen kirkko linjasi kasvatustoiminnan kokonaisuohjelmassa, että koulun uskonnonopetus ei ole kirkon kasteopetusta, vaikka se onkin luonteeltaan tunnustuksellista. Uskonnonopetuksen ja kirkon kasvatustyön välistä suhdetta peruskoulun alkuaikoina kuvastaa hyvin se, että siinä missä koulun tehtävänä oli tukea uskonnollisen elämän kehittymistä, kirkon tehtävä oli auttaa lapsia ja nuoria kristilliseen uskoon. (Ubani 2013, 67–68.)

1990-luvulla ala-asteen uskonnonopetuksessa painottui edelleen kristinuskon perustiedot, kun taas yläasteella käsiteltiin myös muita maailman uskontoja. Oppikirjojen suhteen tapahtui merkittävä muutos, sillä evankelisluterilainen kirkko oli antanut lausuntonsa uskonnon oppikirjoista aina vuoteen 1992 saakka. Siitä lähtien oppikirjojen valinnasta vastasivat kunnat ja tarkemmin yksittäiset koulut. (Ubani 2013, 67–68.)

2000-luvun alkuun tullessa uskonnonopetukseen liittyvän yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä olivat uskonnonopetuksen oikeutus, uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus ja vaihtoehtoisena mahdollisuutena yleinen katsomusopetus (Ubani 2013, 69). Kahdenkymmenen vuoden sykliä noudattaen näihin kysymyksiin on palattu jälleen 2020-luvulla. Kirkon kasvatustehtävä ja koulun uskonnonopetus ovat olleet toisistaan erillään peruskoulun perustamisesta lähtien, ja tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta luovuttiin vuoden 2004 peruskoulun opetussuunnitelmassa. Nykymuotoisessa ”oman uskonnon” opettamisessa näkyy kuitenkin kirkon ja uskonnonopetuksen pitkät yhteiset juuret. Jos tulevaisuudessa peruskoulussa siirrytään yhteiseen katsomusaineeseen, se on suuri linjanmuutos uskonnonopetuksen historiassa ja muuttaa eittämättä myös koulun katsomusopetuksen ja kirkon järjestämän rippikoulun suhdetta. Tutkielmani asettuikin kiinnostavaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen, sillä nuorten saamaan katsomuskasvatukseen saattaa olla tulossa muutoksia.

1.4 Aiempi tutkimus

Tutkielmaani liittyvää aiempaa tutkimuskirjallisuutta on löydettävissä rippikoulua ja uskonnonopetusta vertailevasta sekä näitä kahta erikseen käsittelevästä tutkimuksesta.

Kyseisiä teemoja on käsitelty muun muassa käytännöllisen teologian, uskontotieteen, uskonnonpedagogiikan ja uskonnon ainedidaktiikan näkökulmasta. Koska rippikoulu on kansainvälisesti katsottuna erityisen suosittu ilmiö Suomessa (ks. esim. Niemelä & Pruuki 2009) ja uskonnonopetus on järjestetty suomalaisessa koulujärjestelmässä omalla tavallaan, on uskonnonopetusta ja rippikoulua käsittelevää tutkimusta suhteellisen vaikea yhdistää tutkielmaani. Siksi esittelemäni kirjallisuus painottuu suomalaiseen tutkimukseen, mutta käsittelen myös aiheeseen sopivaa kansainvälistä kirjallisuutta.

Suomessa rippikoulun ja uskonnonopetuksen suhdetta tarkastelevan tutkimuksen keskeisimpiä tutkijoita on Tapani Innanen, joka on uskonnonpedagogiikkaan perehtynyt teologi. Innanen (2009a) on tutkinut rippikoulun asemaa suhteessa uskonnonopetukseen käyttäen näkökulmaanaan opetussuunnitelmia sekä aiempaa empiiristä rippikoulupedagogista tutkimusta Suomessa ja yleisemmin Euroopassa. Innanen toteaa opetussuunnitelmien ja nuorten kokemusten perusteella, että niin rippikoulussa kuin uskonnonopetuksessakin opetuksen tavoitteet ja sisällöt tulevat lähelle koettua opetussuunnitelmaa. Uskonnonopetuksella ja rippikoululla on kuitenkin myös selvä ero: Siinä missä rippikoulu tavoittelee uskonnon omakohtaista oppimista, uskonnonopetus tavoittelee yleissivistävää uskonnosta oppimista. (Innanen 2009a, 70–74.)

Innanen toteaa myös, että merkityksellistä oppimista ja nuoren parasta ajatellen uskonnonopettajien ja rippikoulusta vastaavien olisi syytä tehdä yhteistyötä, sillä näin toimien he voivat tukea nuoren oppimista ja molempien uskontokasvatusta antavien tahojen tavoitteiden toteutumista. (Innanen 2009a, 70–74.) Innanen käsittelee vuoden 2001 rippikoulusuunnitelmaa ja vuoden 2004 peruskoulun opetussuunnitelmaa sekä siihen mennessä muodostuneita empiirisiä tutkimustuloksia (Innanen 2009a, 63–73). Tutkielmani kannalta onkin mielenkiintoista verrata, millaisia tuloksia muodostuu uusien opetussuunnitelmien ja vuonna 2023 rippikoulunsa käyneiden nuorten kokemuksista.

Rippikoulua ja uskonnonopetusta vertailevan tutkimuksen lisäksi Innanen (2009b) on tarkastellut rippikoulusuunnitelmien kehitystä ja etenkin vuoden 2001 rippikoulusuunnitelman asemaa sen jatkumona. Innanen mukaan

opetussuunnitelmatyöskentelyllä on ollut 1960-luvulta lähtien keskeinen rooli rippikoulun kehityksessä. Samalla hän sivuaa koulun uskonnonopetuksen muutoksen vaikutusta rippikouluun: Koulun uskonnonopetuksen määrittelemisen 2000-luvun alussa tunnustuksettomaksi ja sen myötä uskonnonopetuksen ja rippikoulun roolien selkeytyminen ovat olleet osaltaan vaikuttavia tekijöitä rippikoulun kehittämisessä. (Innanen 2009b, 33–34). Tutkielmani sijoittuessa 2020-luvun alkuun uskonnonopetuksen määrittelemisestä tunnustuksettomaksi on kulunut jo jonkin verran aikaa, ja rippikoulussa ja peruskoulussa on otettu käyttöön uudet opetussuunnitelmat. On hyvä hetki palata siihen, mikä on rippikoulun ja uskonnonopetuksen opetussuunnitelmien välinen suhde.

Innanen viittaa usein Sari Husson (2006) uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielmaan *Uskon vahvistamista ja uskonnollista yleissivistystä. Uskontokasvatuksen luonne rippikoulussa ja perusopetuksessa nuorten kokemusten ja opetussuunnitelmien kuvaamina*. Husso tarkastelee tutkielmassaan etenkin rippikoulun ja uskonnonopetuksen tavoitteita mutta myös sisältöjä. Opetussuunnitelmien lisäksi Husson aineistona ovat 9-luokkalaisille suunnatun kyselyn tulokset. Tutkielmassa selvisi, että nuoret pitävät uskonnonopetuksen keskeisimpinä tavoitteina muista uskonnoista ja omasta uskonnosta kertomista, yleissivistyksen antamista, eettisiä tavoitteita ja puolueettomuutta. Sen sijaan rippikoulun tavoite on kertoa uskontoon liittyvistä asioista, saada nuoret uskomaan sekä vahvistaa nuorten omaa uskoa. (Husson 2006, 88–91.)

Husson tutkielmassa uskonnonopetuksen ja rippikoulun suhdetta lähestytään monella tapaa samasta näkökulmasta kuin minun tutkielmassani. Husso keskittyy kuitenkin enemmän tavoitteisiin, kun taas minä keskityn ennen kaikkea sisältöihin. Lisäksi 17 vuoden jälkeen on jälleen ajankohtaista vertailla uskonnonopetusta ja rippikoulua, jotka molemmat ovat kehittyneet tahoillaan ja joita molempia määrittelevät uudet opetussuunnitelmat.

Viimeisimpänä suomalaisen uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetussuunnitelmien vertailuun on tarttunut Anuleena Kimanen. Kimanen (2022) tarkastelee peruskoulun ja rippikoulun kolmea viimeistä opetussuunnitelmaa diskurssien avulla. Hän on kiinnostunut selvittämään opetussuunnitelmien määrittelemää avoimuutta eli oppilaille

annettua vapautta. Kimasen mukaan molemmat opetussuunnitelmat ovat historian varrella kehittyneet avoimempaan suuntaan siinä, miten ne määrittelevät tehtäviään. Rippikoulu on vapaaehtoista kasvatusta, jonka järjestäjä on uskonnollinen yhteisö. Sen vuoksi rippikoulun asema on uskonnonopetusta selkeämpi. Uskonnonopetuksella on monimutkaisempi asema, ja opetussuunnitelmassa se näkyy epämääräisinä ja jännitteisinä ilmaisuina.

Rippikoulusuunnitelmien tutkimisella ilman vertailuaspektia uskonnonopetukseen on pitkät perinteet, ja uusinta rippikoulusuunnitelmaa on tutkinut Eveliina Ojala. Ojala (2021) analysoi RKS2017-opetussuunnitelmaa asiakirjana käyttäen hyödykseen Tapani Innasen (ks. Innanen 2009a; 2009b) tekemää samankaltaista analyysiä edeltävästä eli vuoden 2001 rippikoulusuunnitelmasta. He molemmat analysoivat rippikoulusuunnitelmia samojen käsitteiden kautta: “1) suunnitelman luonne, 2) teologinen perusta, 3) pedagogiikka, 4) ohjaus, valvonta ja arviointi, 5) yhteys peruskoulun uskonnonopetukseen, 6) yhteisöllisyys” (Ojala 2021, 47). Tutkielmani kannalta mielenkiintoista on Ojalan tekemät havainnot kohdasta 5) eli rippikoulusuunnitelman yhteydestä peruskoulun uskonnonopetukseen. Ojalan mukaan rippikoulun ja uskonnonopetuksen yhteiseksi piirteeksi nousee ilmiölähtöinen työskentelytapa. Lisäksi rippikoulusuunnitelmassa mainitaan koulun kanssa tehty yhteistyö ja sen tärkeys. Laajemmalla tasolla voidaan todeta, että siinä missä koulun uskonnonopetuksessa korostuu uskonto ilmiönä ja uskontotieto, rippikoulun rooli on yhä korostetummin tarjota nuorille mahdollisuus muodostaa kristillistä identiteettiä ja hengellistä elämää. (Ojala 2021.)

Ruotsin koulujen uskonnonopetusta on tutkinut Jenny Berglund (2022), joka tarkastelee ruotsalaisen uskonnonopetuksen neutraaliutta ja objektiivisuutta sekä toisaalta luterilaisuuteen painottunutta luonnetta. Hän on hyödyntänyt aiheen käsittelyssä tšekkiläisen tohtoriopiskelijan kokemuksia, jotka tuovat mukanaan hedelmällisen ulkopuolisen näkökulman. Berglundin mukaan ruotsalainen koululaitos ja yleisemmin ruotsalainen yhteiskunta näyttävät hyvinkin luterilaiselta, vaikka ruotsalaiset itse saattavat mieltää ne neutraaleina ja objektiivisina. Koululaitoksen ja yhteiskunnan luterilaisuutta rakentaa valtion historian lisäksi muun muassa se, miten uskontoa opetetaan, miten juhlapyyhiä vietetään kouluissa ja kuinka uskontoon ylipäänsä

suhtaudutaan yhteiskunnassa. Berglundin mielestä uskonnonopettajien mutta myös muiden opettajien koulutuksessa tulisi käsitellä sitä, että historialla ja ympäröivällä kulttuurilla on vaikutuksensa nykyisyyteen ja siihen, mitä objektiivisuus ja tunnustuksellisuus kyseisessä yhteiskunnassa tarkoittaa.

Berglundin ajatuksia on hyvä pitää mielessäni myös tätä tutkielmaa tehdessä: Suomalaisessa yhteiskunnassa tunnustuksettomuus ja objektiivisuus nähdään tietyllä tavalla. Luterilaiseen uskontoon ja kulttuuriin perustuvat tavat tai uskonnonopetuksen sisällöt voi olla helpompi luokitella tunnustuksettomaksi kuin muihin uskontoihin perustuvat. Tutkielmaa kirjoittaessa pyrin pohtimaan Berglundin tavoin, miltä asiat näyttäisivät ulkopuolisen silmin ja millaista objektiivisuus ja tunnustuksettomuus käytännössä suomalaisessa yhteiskunnassa on.

2000-luvulla eurooppalaisista rippikouluista on muodostettu laajaa tutkimusaineistoa projektissa, jossa on toteutettu kaksi pitkittäistutkimusta. Ensimmäiseen tutkimukseen osallistui seitsemän maata, ja sen aineisto muodostettiin vuosina 2007–2008. Jälkimmäiseen tutkimukseen osallistui yhdeksän maata, ja sen aineisto muodostettiin vuosina 2012–2015. Suomi oli mukana molemmissa tutkimuksissa. (Schweitzer 2017; ks. Schweitzer et al. 2010; 2015; 2017). Rippikouluopetuksen sisältöjen kannalta kansainvälisesti mielenkiintoinen havainto on se, että 45 % tutkimukseen osallistuneista kertoo, että rippikoulussa opituilla asioilla on vain vähän merkitystä heidän arkielämänsä kannalta. (Schweitzer 2017, 5). Opetettavien sisältöjen linkittymistä nuorten arkeen voi tarkastella tutkielmassani rippikoulusuunnitelmien määrittämien sisältöjen ja nuorten ajatusten kautta.

Edellä mainitun kansainvälisen rippikoulututkimuksen parissa on työskennellyt etenkin saksalainen teologi Friedrich Schweitzer. Schweitzer (2017) on ottanut kantaa siihen, miksi on tärkeää tehdä empiiristä tutkimusta non-formaalista opetuksesta, josta seurakunnan järjestämä rippikoulu on hyvä esimerkki. Hänen mukaansa tutkimus on pitkälti keskittynyt koulujen formaaliin uskonnonopetukseen, jolloin non-formaalin opetuksen tutkiminen on jäänyt heikolle tasolle ja koulun ulkopuoliset katsomuskasvatuksen muodot on sivuutettu. Muihin maihin verrattuna Suomessa rippikoulun empiiriseen tutkimiseen on herätty hieman aiemmin kuin muualla, mutta

aihepiirissä on silti vielä paljon tutkittavaa. Tutkielmani vastaa Schweitzerin esittämään huomioon non-formaalin opetuksen tutkimisen tärkeydestä, vaikka tutkielmassani käsitellään myös formaalia koulujen uskonnonopetusta.

Tutkielmani täyttää tutkimusaukkoa, joka on löydettävissä rippikoulua ja uskonnonopetusta vertailevasta tutkimuksesta, jonka parissa uusimpia opetussuunnitelmia on tutkittu vasta hyvin vähän. Tutkielmani keskittyy ennen kaikkea rippikoulun ja uskonnonopetuksen opetettaviin sisältöihin, kun taas aiempi tutkimus on painottunut rippikoulun ja uskonnonopetuksen tavoitteisiin tai rippikoulusuunnitelmien yleiseen tarkasteluun. Kansainvälisessä kontekstissa tutkielmani täydentää vähäistä non-formaalin opetuksen tutkimista vertaillen sitä formaaliin uskonnonopetukseen.

2. Tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus

Uskonnonopetusta on vuosikymmeniä luonnehdittu tunnustuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden käsitteiden avulla. Käsitteet viittaavat siihen, pyrkiikö opetus sitouttamaan oppijaa johonkin uskontokuntaan vai onko se luonteeltaan täysin neutraalia (Pyysiäinen 1982, 67; Kimanen 2016, 3). Suomalaisessa kontekstissa kyseisten käsitteiden määrittelyyn ovat keskittyneet 1900-luvun loppupuoliskolla Esko Kähkönen ja Markku Pyysiäinen, ja heidän työnsä jatkumoksi aiheen parissa on jatkanut 2000-luvulla Anuleena Kimanen. Vaikka käsitteillä on tyypillisesti kuvailtu juuri uskonnonopetusta, tässä tutkielmassa niitä käytetään myös rippikouluopetuksen luonnehtimiseen.

Esko Kähkönen (1978) käsittelee tunnustuksellisuutta väitöskirjassaan *Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944–1970*. Hän toteaa siinä, että tunnustuksellisuuden käsitettä on käytetty lähinnä uskonnonopetusta vastustavissa puheenvuoroissa, jolloin tunnustuksellisuuden varsinainen sisältö tai sitä vastaavien vaihtoehtojen ongelmat on sivuutettu. (Kähkönen 1978, 237.) Tässä on kuitenkin hyvä huomioida väitöskirjan julkaisuajankohta eli vuosi 1976, jonka jälkeen käsitteen käyttö on muuttunut ja monipuolistunut. Tunnustuksellista uskonnonopetusta puolustaakseen Kähkönen jakoi tunnustuksellisuuden perustelut kolmeen näkökulmaan: juridinen, teologinen ja pedagoginen. Juridisilla perusteluilla viitataan siihen, miten lait ja

ihmisoikeudet määrittelevät uskonnonopetuksen järjestämistä. Teologiset perustelut koskevat sitä, millaisia sisältöjä ja tavoitteita opetuksessa on ja kuinka ne suhteutuvat kirkon oppiin ja toisaalta muihin uskontoihin. Pedagogiset perustelut taas liittyvät uskonnonopetuksen ja kotien kasvatuksen suhteeseen. (Kähkönen 1978, 239–242.)

Pyysiäinen (1982) taas kirjoittaa omasta näkemyksestään tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta väitöskirjassaan *Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus*. Hän tarkoittaa tunnustuksellisella uskonnonopetuksella sellaista uskonnonopetusta, joka on sidonnainen uskontokuntaa eli on tietyn uskontokunnan tunnustuksen mukaista. Sitä vastoin tunnustuksettomalla opetuksella Pyysiäinen tarkoittaa sellaista opetusta, joka ei ole sidoksissa tiettyyn uskontokuntaan. Hänen väitöskirjansa valmistumisen aikaan eli vuonna 1982 tunnustuksettomalla uskonnonopetuksella on tarkoitettu silloista uskontojen historian ja siveysopin opetusta, joka oli suunnattu niille oppilaille, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskontokuntaan. (Pyysiäinen 1982, 67–68.)

Pyysiäinen tarkastelee tunnustuksellisuutta ja tunnustuksettomuutta oppilaan, opettajan ja oppiaineen eli opetuksen sisältöjen näkökulmasta. Näille kaikille Pyysiäinen tarjoaa kolme mahdollista tapaa järjestää opetus. Oppilaan näkökulmalla viitataan opetuksen tavoitteisiin. Opetus voi joko sitouttaa oppilasta oman tunnustuksen mukaiseen elämään, antaa edellytyksiä oppilaalle läheisen tunnustuksen mukaiseen elämään tai johtaa oppilasta tarkastelemaan kaikenlaisia katsomuksia puolueettomasti. (Pyysiäinen 1982, 76–77.)

Opettajan näkökulmalla huomioidaan se, mitkä kasvatustavoitteet ohjaavat opettajan toimintaa ja miten hänen asemansa koulun työntekijänä suhteutuu uskonnolliseen yhteisöön. Ensinnäkin opettaja voi olla uskonnollisen yhteisön työntekijä, jonka toimintaa ohjaa kyseisen yhteisön kasvatustavoitteet. Toisekseen opettaja voi olla koulun työntekijä, joka opettaa ennen kaikkea omaan ympäristöön kuuluvasta uskonnollisesta yhteisöstä mutta myös vieraista uskonnoista. Kolmannen vaihtoehdon mukaan opettaja voi olla asiantuntija, joka käsittelee kaikkia katsomuksia neutraalisti eikä hänen toimintaansa ohjaa mikään uskonnollinen yhteisö. (Pyysiäinen 1982, 77–78.)

Myös oppiaineksen näkökulmasta opetuksen sisältö voi rakentua kolmella tavalla. Sisältö voi koostua kokonaan jonkin tietyn uskontokunnan tunnustuksen mukaisista teemoista, jolloin se ei sisällä mitään kyseisen uskontokunnan vastaista. Toisaalta sisältö voi olla yhdistelmä, joka muodostuu tietyn uskontokunnan mukaisesta sisällöstä mutta sisältää myös muita uskontokuntia koskevaa aineistoa. Viimeiseksi sisältö voi perustua kaikkia uskonnollisia ja ei-uskonnollisia katsomuksia käsittelevään aineistoon, jolloin siinä ei painotu minkään uskontokunnan tunnustuksen mukainen sisältö. (Pyysiäinen 1982, 77–78.) Pyysiäisen teoria on kuvattu kokonaisuudessaan seuraavassa taulukossa.

Taulukko 1. Tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus Markku Pyysiäisen määritelmän mukaan (Pyysiäinen 1982, 76–78).

	tunnustuksellinen	tunnustuksellisen ja tunnustuksettoman välissä	tunnustukseton
oppiaines eli sisällöt	Sisällöt koostuvat ainoastaan tietyn uskontokunnan mukaisista teemoista.	Sisällöt koostuvat pääosin tietyn uskontokunnan mukaisista teemoista, mutta sisältää myös muita uskontoja käsitteleviä aiheita.	Sisällöt koostuvat eri uskonnollisia ja ei-uskonnollisia katsomuksia käsittelevistä teemoista.
oppilas	Opetus sitouttaa oppilasta tiettyyn uskuntoon.	Opetus tarjoaa edellytyksiä tietyn uskonnon mukaiseen elämään.	Opetus johtaa tarkastelemaan kaikkia katsomuksia puolueettomasti.
opettaja	Uskonnollisen yhteisön työntekijä, jota ohjaa oman yhteisön kasvatustavoitteet.	Opettaja, jonka opetuksessa painottuu oma uskonto, mutta joka opettaa myös muista uskonnoista.	Opettaja, joka opettaa kaikista katsomuksista neutraalisti.

Kimanen on ehdottanut Pyysiäisen jaottelusta kehitettyä määritelmää, jossa tunnustuksellisuutta tarkastellaan neljän ulottuvuuden kautta. Kimasen neljään ulottuvuuteen kuuluvat Pyysiäisenkin käyttämät sisällöt ja tavoitteet³, mutta niiden lisäksi ulottuvuuksiin kuuluvat rituaalit ja identiteetti. Kimanen esittää näille kaikille ulottuvuuksille ääripäät, jotka kuvaavat täysin tunnustuksellista ja täysin tunnustuksetonta uskonnonopetusta. Todellisuudessa uskonnonopetus eri tavoin järjestettynä voi asettua näiden kahden ääripään välille. (Kimanen 2015, 134–135.)

³ Tavoitteet vastaavat Pyysiäisen määrittelemää oppilaan näkökulmaa.

Sisältöjen ulottuvuus viittaa siihen, missä suhteessa opetuksessa käsitellään eri uskontoja ja toisaalta variaatioita oman uskonnon sisällä. Siinä missä tunnustuksellinen opetus käsittelee vain tiettyä uskontoa sekä sen oppia ja tekstejä, tunnustukseton opetus pyrkii tarkastelemaan kaikkia uskontoja tasapuolisesti. Tavoitteiden ulottuvuus keskittyy siihen, mihin opetuksella pyritään. Tunnustuksellisen uskonnonopetuksen tavoite on, että oppilaat sitoutuvat tiettyyn uskontoon ja sisäistävät sen arvot ja uskomukset. Tunnustuksettoman uskonnonopetuksen tavoite taas on, että oppilaan tieto ja ymmärrys uskonnoista lisääntyy ilman, että hänen tulisi sitoutua tiettyyn uskontoon. (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19.)

Rituaalien ulottuvuudella viitataan opetusmenetelmiin ja siihen, missä määrin opetuksessa voi käyttää uskonnonharjoitusta ja tunteisiin vetoavia menetelmiä. Tunnustuksellisessa uskonnonopetuksessa opetusmenetelminä toimii esimerkiksi laulaminen, rukoilu ja pyhät kertomukset. Tunnustuksellisessa uskonnonopetuksessa taas opetusmenetelmiin kuuluu hyvin vähän tunteisiin vetoavia menetelmiä. (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19.) Uskonnonharjoittaminen ei luonnollisesti sovi tunnustuksettoman uskonnonopetuksen menetelmiin.

Viimeisenä identiteetin tai identiteettioletuksen ulottuvuus kattaa sen, miten oppilaaseen suhtaudutaan opetuksessa eli onko oppilaalla kotitaustansa perustuva uskonto vai valitseeko hän katsomuksensa itse. Käytännössä tämä vaikuttaa opetukseen siten, että tunnustuksellisessa opetuksessa tavoitellaan yhteisöllisen identiteetin rakentumiseen tietyn saman uskonnon pohjalta ja tunnustuksettomassa opetuksessa tavoitellaan yksilön oman identiteetin rakentumista erilaisten katsomusten tarkastelun kautta. (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19.) Kimanen määritelmät tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta ovat koottuna seuraavaan taulukkoon.

Taulukko 2. Tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus Anuleena Kimasen määritelmän mukaan (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19).

	tunnustuksellinen	tunnustukseton
sisällöt	Sisällöt koostuvat vain tietyistä uskonnosta, sen opeista ja teksteistä.	Sisällöt koostuvat kaikkia uskontoja käsittelevistä teemoista.
tavoitteet	Opetuksen tavoite on, että oppilas sitoutuu tiettyyn uskontoon.	Opetuksen tavoite on, että oppilas saa tietoa ja ymmärrystä eri uskonnoista.
rituaalit	Opetuksessa käytetään uskonnonharjoitusta ja tunteisiin vetoavia menetelmiä.	Opetus ei sisällä uskonnonharjoitusta ja hyvin vähän tunteisiin vetoavia menetelmiä.
identiteetti	Opetuksessa rakennetaan oppilaille yhteisöllistä identiteettiä yhden uskonnon pohjalle.	Opetuksessa rakennetaan oppilaalle yksilöllistä identiteettiä eri katsomuksia tarkastellen.

Tutkielmassani tunnustuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden käsitteitä käytetään Pyysiäisen ja Kimasen tekemien määritelmien mukaan. Koska tutkielmani keskittyy opetuksen sisältöjen tarkasteluun opetussuunnitelmien ja oppijoiden näkökulmasta, hyödynnän aineiston analysoimisessa etenkin sisältöjen näkökulmaa. Lisäksi käytän Pyysiäisen määrittelemää oppilaan näkökulmaa ja Kimasen määrittelemiä rituaalien ja identiteetin ulottuvuuksia.

3. Aineistot ja menetelmä

3.1 Peruskoulun uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetussuunnitelmat

Tutkimuksessani vertailen uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetettavia sisältöjä kummankin tahon opetussuunnitelmien sekä nuorille suunnatun kyselyn avulla. Tässä alaluvussa esittelen ensiksi mainitut. Tutkimukseni aineistona ovat uusimmat valtakunnalliset peruskoulun ja rippikoulun opetussuunnitelmat eli *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014* ja *Suuri Ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017*.

Opetussuunnitelmat on perinteisesti jaettu kahteen eri tyyppiin: *lehrplan*- ja *curriculum*-malliset opetussuunnitelmat. Jako tehdään opetussuunnitelmien sisällön mukaan siten,

että *lehrplan*-malliset opetussuunnitelmat painottavat tiedollista oppimista, ja ne on jaettu aineiden mukaan. *Curriculum*-malliset opetussuunnitelmat taas keskittyvät oppijan näkökulmaan ja oppimisen edellytyksiin. Lisäksi niille on tyypillistä paikallisten opetusratkaisujen korostaminen. (Innanen 2005, 85.) Nykyiset peruskoulun ja rippikoulun opetussuunnitelmat edustavat näistä jälkimmäistä eli *curriculum*-tyyppistä opetussuunnitelmaa.

Peruskoulun opetussuunnitelmassa *curriculum*-tyyppinen sisältö näkyy esimerkiksi perusopetuksen toimintakulttuurin, oppimista tukevien toimien sekä oppiaineiden tehtävien ja tavoitteiden perusteellisena kuvailuna (POPS 2014). Lisäksi siinä kerrotaan *curriculum*-malliselle opetussuunnitelmalle tyypillisesti paikallisen opetussuunnitelman laatimisesta (POPS2014, 9–13). Jo opetussuunnitelman nimessä mainittu ”opetussuunnitelman perusteet”, joka on ollut käytössä vuodesta 1985, kertoo asiakirjan luonteesta ja suunnittelun painottumisesta kunnan ja koulun tasolle (Innanen 2005, 184). Rippikoulusuunnitelman *curriculum*-tyyppinen luonne taas näkyy siinä, että se keskittyy kuvailemaan esimerkiksi rippikoulun tehtäviä, sen toivottua ilmapiiriä ja nuorten roolia rippikoululaisina (RKS 2017). Myös rippikoulusuunnitelmassa kerrotaan paikallisen suunnitelman laatimisesta (RKS 2017, 66–67). Itse opetuksen sisällöt ovat siis molemmissa opetussuunnitelmissa kuvailtu hyvin tiiviisti, mikä tuo omat haasteensa tämän tutkimuksen tekemiseen. Kummastakin opetussuunnitelmasta opetettavat sisällöt ovat kuitenkin löydettävissä.

Opetussuunnitelmia tarkastellessa on syytä huomioida, käsitelläänkö suunniteltua, toteutunutta vai koettua opetussuunnitelmaa. Tavoiteltavaa olisi, että nämä kolme opetussuunnitelman ulottuvuutta vastaisivat mahdollisimman paljon toisiaan. Suunniteltu opetussuunnitelma on vain kirjallisesti laadittu suunnitelma, joka saattaa erota hyvinkin paljon siitä, miten opetussuunnitelma käytännössä toteutuu ja koetaan. Toteutettu opetussuunnitelma taas vastaa sitä, mitä opettaja käytännössä opetussuunnitelman pohjalta opettaa ja millaisia keinoja hän käyttää opetuksen tueksi. Toteutuneesta suunnitelmasta seuraa koettu opetussuunnitelma, joka vastaa oppijoiden käsitystä siitä, mitä oli tarkoitettu opittavaksi. (Innanen 2005, 190–191.) Tutkielmassani tarkastellaan opetussuunnitelmia asiakirjoina, mikä johtaa suunnitellun

opetussuunnitelman tarkasteluun. Seuraavassa alaluvussa käsiteltävä kysely taas vastaa ennemmin kysymykseen koetusta opetussuunnitelmasta.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteita on uusittu noin kymmenen vuoden välein, ja nykyistä suunnitelmaa edeltävät opetussuunnitelmat ovat POPS1994 ja POPS2004, joiden jatkumoksi nykyinen suunnitelma on muodostunut. Tutkimuksessani keskityn *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin 2014*, ja siinä vuosiluokkien 3–6 ja 7–9 uskonnon osuuteen. Vuosiluokkien 7–9 uskonnon opetussuunnitelma valikoitui luonnollisesti tutkimuksen aineistoksi, sillä se vastaa sitä suunnitelmaa, jonka mukaista uskonnonopetusta nuoret saavat rippikoulun kanssa samaan aikaan.

Vuosiluokkien 3–6 uskonnon opetussuunnitelma valikoitui osaksi aineistoa kahdesta syystä, jotka molemmat liittyvät kyselyaineistoon. Ensinnäkin kyselyyn vastaavat nuoret ovat vastaamishetkellä käyneet yläkoulua vasta reilusti alle kaksi lukuvuotta. He eivät siis ole opiskelleet kaikkea vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksen sisältöjä, joten alakoulun huomioiminen tutkimuksessa parantaa opetussuunnitelmien ja kyselyvastausten vertailukelpoisuutta. Toisekseen kyselyn vastaukset perustuvat osaltaan siihen, mitä nuoret muistavat uskonnonopetuksen sisällöistä koulussa, eikä heidän ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista eritellä alakoulun ja yläkoulun opetusta toisistaan. Tiedostavat nuoret sitä tai eivät, heillä on todennäköisesti muistissa tietoja ja kokemuksia myös alakoulun uskonnontunnilta. Nuorten ei ole tarkoitus keskittyä vastauksissa vain yläkoulun uskonnonopetukseen, koska se tekisi kyselystä turhan monimutkaisen eikä todennäköisesti olisi mahdollistakaan. Sen sijaan vuosiluokkien 1–2 opetussuunnitelmien mukaiset uskonnontunnit ovat jo melko kaukaisia kahdeksaluokkalaisille. Näiden edellä mainittujen syiden takia aineistoksi rajautui opetussuunnitelmien osalta vuosiluokat 3–9.

Uskonnonopetusta käsittelevä osuus on jaoteltu sekä vuosiluokkien 3–6 että vuosiluokkien 7–9 kohdalla siten, että aluksi kerrotaan yleisesti uskonnonopetuksen tehtävistä, tavoitteista ja sisällöistä sekä muista yleisistä asioista kuten arvioinnista (POPS 2014, 246–250; 404–408). Sen jälkeen siirrytään käsittelemään erikseen kunkin oman uskonnon sisältöjä, jotka on jaettu kolmeen osaan: ”S1 Suhde omaan uskontoon”, ”S2 Uskontojen maailma” ja ”S3 Hyvä elämä” (POPS2014, 408–411; 250–253).

Tutkimuksessani tarkastelen evankelisluterilaisen uskonnon osuutta ja sisältöjä opetussuunnitelmassa.

Rippikoulusuunnitelmia on uusittu peruskoulun opetussuunnitelmia harvemmin, ja nykyistä suunnitelmaa edeltävät rippikoulusuunnitelmat ovat RKS1980 ja RKS2001. *Suuri Ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017* on 71-sivuinen kokonaisuus, joka koostuu johdannosta ja sen jälkeisistä kolmesta luvusta. Luvut ovat otsikoitu ”1 Rippikoulun lähtökohdat ja tehtävät”, ”2 Rippikoulun tavoitteet” sekä ”3 Rippikoulun suunnittelu ja toteutus”. (RKS 2017.) Tutkimuksessani olen erityisesti kiinnostunut luvusta 2 ja sen alta löytyvästä alaluvusta ”2.5.1 Rippikoulun keskeiset sisällöt ja oppimiskokonaisuudet”, joka käsittelee tutkimukseni kohteena olevia opetettavia sisältöjä (RKS2017, 18–51). Vaikka tässä tutkielmassa myös rippikoulusuunnitelma mielletään opetussuunnitelmaksi, rippikoulusuunnitelman laatijat eivät itse määrittele sitä opetussuunnitelmaksi, vaan korostavat sen tukevan ”nuorten kokonaisvaltaista kasvua” (RKS 2017, 8).

3.2 Kysely rippikoululaisille

Opetussuunnitelmien lisäksi tutkielman aineistona käytetään nuorille suunnatun sähköisen kyselyn vastauksista. Kyselyn keskeisin tavoite oli selvittää, mitä ajatuksia nuorilla herää siitä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja rippikoulun ja uskonnonopetuksen opetettavissa sisällöissä on sekä miten tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus näkyy opetuksessa. Kyselyyn osallistui yhteensä kaksi rippikouluryhmää kahdesta eri puolella Suomea sijaitsevasta seurakunnasta. Vastauksia kertyi kaikkiaan 43 kappaletta.

Kysely menetelmänä mahdollistaa tiedon saamisen isolta joukolta ihmisiä lyhyessä ajassa (Gillham 2008, 5–8). Siksi kysely valikoitui tämänkin tutkimuksen menetelmäksi. Haastattelujen avulla aiheeseen olisi saanut kattavampia ja syvällisempiä vastauksia, mutta aikataulusyistä ja pro gradu -tutkielman laajuudesta johtuen kysely sopii tarkoitukseeni paremmin. Kyselyn valitsemista menetelmäksi puoltaa myös se, että kyselyyn voi osallistua joustavasti sopivana ajankohtana (Gillham 2008, 5–8). Tutkimuksessani tällä ei tarkoiteta yksittäisiä vastaajia vaan kokonaista

rippikouluryhmää. Ajankohdan joustavuuden turvin rippikoulun työntekijöiden kanssa oli helppo sopia, että kysely täytetään rippileirin lopuksi heille sopivana hetkenä.

Kyselytutkimuksen kohteeksi valikoitui vuonna 2023 järjestettyjen talvirippikoulujen nuoret, joiden rippileirit järjestettiin hiihtoloman aikana. Kysely toteutettiin juuri rippikouluryhmille, sillä tällä tavoin saavuttaa rippikouluun osallistuneet nuoret, jotka todennäköisesti osallistuvat myös koulussa evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen. Kyselyn olisi voinut toteuttaa myös kouluympäristössä esimerkiksi yläkoulun yhdeksäsluokkalaisille, mutta pro gradu -tutkielman aikataulusyistä talvirippileirit olivat sopivampi ratkaisu. Lisäksi ajankohdalla rippileirien lopuksi pyrittiin siihen, että rippikoulun asiat olisivat vielä tuoreena muistissa. Kysely toteutettiin rippileirin lopuksi, jolloin vastaajat ovat helposti saavutettavissa, ja se on mahdollista toteuttaa isolle ryhmälle yhdellä kertaa.

Kyselylomake tehtiin REDcap-työkalun⁴ avulla, joka sopii monipuolisesti erilaisiin kyselytutkimuksiin ja arkaluontoisenkin tiedon käsittelyyn. Yksi kyselyaineiston keskeisimpiä ongelmia on se, että vastaajat täyttävät kyselyn hätäisesti tai huolimattomasti (Gillham 2008, 9). Tämä haaste on huomioitava erityisen tarkasti toteuttamassani kyselyssä, sillä vastaajat ovat nuoria ja ehdotus osallistua tutkimukseen tulee rippikoulun työntekijöiltä eikä osallistuminen näin ollen perustu suoranaisesti nuorten omaan kiinnostukseen. Toki osallistumisen vapaaehtoisuus tuodaan esille. Huolimattomasti kirjatuilta vastauksilta ei voi täysin vältyä, mutta pyrin ratkaisemaan ongelmaa sopivan rajatulla määrällä kysymyksiä.

Kysely menetelmänä ei mahdollista väärinkäsitysten korjaamista, ja sananvalinnoilla voi olla suuri merkitys vastauksiin (Gillham 2008, 8). Tutkimuksessani tämä on huomioitava tarkasti, sillä vastaajat ovat alaikäisiä ja kaikkien kysymysten tulee olla nuorille helposti ymmärrettävässä muodossa. Pyrin kirjoittamaan jokaisen kysymyksen mahdollisimman yksinkertaiseen ja yksiselitteiseen muotoon. Väärinkäsitysten välttämisen suhteen vaativimmaksi tehtäväksi koitui se, miten muotoilla tunnustuksellisuutta ja tunnustuksettomuutta käsittelevät kysymykset, kun kyseiset termit eivät todennäköisesti itsessään avaudu nuorille. Päädyin ratkaisuun, jossa en

---

⁴ Research Electronic Data capture.

mainitse kyseisiä termejä ollenkaan, vaan muotoilen kysymykset sen kautta, mitä tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus voisi käytännössä tarkoittaa sisältöjen opettamisen yhteydessä. Kaikkien kysymysten kohdalla pyrin muotoilemaan sananvalinnat huolellisesti siten, että ne ovat mahdollisimman neutraaleja eivätkä johdattele vastaajaa tietynlaisiin vastauksiin.

Kysymysten muodostamisen avuksi kirjoitin itselleni ylös kolme apukysymystä, joiden pohjalta lähdin rakentamaan lomaketta: Tunnistavatko nuoret uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen sisältöjen yhtäläisyyksiä ja eroja? Mitä nuoret ajattelevat näkökulmasta, joista sisältöjä käsitellään? Miten nuoret kokevat opetuksen tunnustuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden sisältöjen näkökulmasta? Apukysymykset mielessä pitäen muotoilin kyselylomakkeeseen viisi nuorten käsityksiä koskevaa avointa kysymystä. Viiden avoimen kysymyksen lisäksi kyselylomakkeen alussa selvitetään suljetulla kysymyksellä, mille katsomusaineen tunnille nuori osallistuu koulussa. Kysymykset löytyvät kokonaisuudessaan liitteistä tutkielman lopusta (liite 2). Ennen kyselyn toteuttamista on tärkeää selvittää, että kysymykset tulkitaan toivotulla tavalla ja ne johtavat vastauksiin, joista on tutkijalle hyötyä (Ball 2019, 415). Siksi laatimani kyselylomakkeen testasi kaksi henkilöä, joiden kirjaamista vastauksista pääsin arvioimaan, ymmärretäänkö kysymykset tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi he kertoivat ajatuksiaan kyselystä sekä sen, kauanko kyselyyn vastaamiseen kului. Testihenkilöiden lisäksi kyselyä kommentoi kolme henkilöä ilman, että he varsinaisesti kirjoittivat vastaukset.

Kysely edellytti yhteistyötä seurakuntien kanssa. Ensiksi selvitin, mitkä seurakunnat järjestävät talvirippileirejä, minkä jälkeen otin yhteyttä rippikoulun työntekijöihin kertoakseni tutkimuksestani ja siitä, miten tutkimuksessa edettäisiin, mikäli rippikouluryhmä haluaa mukaan tutkimukseen. Tutkimukseen osallistumiseen valikoitui ja antoi suostumuksensa kaksi seurakuntaa eri puolilta Suomea. Ennen rippileiriä välitin rippikoulun työntekijöiden kautta rippikoululaisten huoltajille sähköpostiviestin, jossa informoitiin tutkimuksesta. Rippikoulun työntekijät mainitsivat tulevasta kyselytutkimuksesta myös rippikoululaisille, toisessa ryhmässä jo ennen leiriä rippikouluryhmän tapaamisessa ja toisessa leirin alussa. Tämän tarkoitus oli se, että nuoret tiesivät tutkimuksesta etukäteen eikä se tullut yllätyksenä leirin lopuksi.

Itse kysely toteutettiin siten, että lähetin sähköpostitse työntekijöille linkin ohjevideoon ja kyselylomakkeeseen. On tärkeää, että tutkittavat ymmärtävät, että vastaamalla ja lähettämällä vastaukset, heidän antamiaan tietoja voidaan käyttää tutkimukseen (Ball 2019, 414). Ohjevideolla esittelin itseni ja tutkimukseni sekä kerroin, miten kyselyyn vastataan. Samalla halusin varmistaa, että vastaajat ymmärtävät vastausten arkistoinnin ja kyselyyn osallistumisen vapaaehtoisuuden. Kyselyn linkki löytyi työntekijöiltä ja videon tiedoista, ja siihen pääsi vastaamaan älypuhelimella. Käytännönasioihin keskittyneen ohjevideon lisäksi kyselylomakkeen alussa oli lyhyt alustus tutkimuksen aiheeseen sekä liitteenä tietosuojailmoitus. Kyselylomakkeen alustus on luettavissa liitteistä tutkielman lopusta (liite 1).

Kysely tuotti pääasiassa suhteellisen lyhyitä vastauksia, joiden mitta on yhdestä sanasta muutaman sanan lauseisiin. Mukaan mahtuu myös joitakin pidempiä vastauksia, joissa kysymyksiä pohditaan pidemmällä virkkeellä tai useammalla lauseella. Vastausten pituudessa näkyy selvästi vastaajien välinen vaihtelu, jossa lyhyitä vastauksia kirjoittaneet vastasivat kaikkiin kysymyksiin suhteellisen lyhyesti ja toisin päin. Yllättäen vain hyvin harva vastaus oli jätetty kokonaan tyhjäksi. Vaikka kysely menetelmänä aiheuttaa omat haasteensa sen suhteen, että vastauksia ei voi jälkikäteen tarkentaa tai esittää lisäkysymyksiä, vastaukset ovat pääosin yksiselitteisiä tai suhteellisen helposti tulkittavia.

Kyselyaineiston muodostamisen jälkeen aineisto tallennettiin Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkistoon. Aineisto on käytettävissä arkiston käyttösääntöjen mukaisesti opetukseen, tutkimukseen ja museokäyttöön. Kyselyn vastaajille ja vastaajien huoltajille välittämäni tietosuojailmoituksen mukaan arkistoiduista vastauksista käy ilmi vain se henkilötieto, minkä katsomusaineen opetukseen nuori osallistuu koulussa. Siihen perustuen muokkasinkin koko aineistosta yhtä vastausta ennen arkistointia.

3.1 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Opetussuunnitelmia ja kyselyaineistoa tarkastellaan tutkimuksessani sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysiä käytettäessä analyysin tarkastelun kohteeksi sopii hyvin monenlaiset kirjallisessa muodossa olevat dokumentit, kuten kirjeet, haastattelut ja artikkelit (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Siksi se sopii myös tutkielmani aineistoille, joissa sekä opetussuunnitelmat että kyselyn vastaukset ovat tekstimuodossa. Tutkimuksessa aineiston tehtävä on kuvata tutkittavaa ilmiötä, jota sitten analyysissä kuvataan sanallisesti ja selkeästi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Sisällönanalyysin avulla dokumentteja analysoidaan systemaattisesti ja objektiivisesti, ja tavoitteena on muodostaa tiivis ja yleisessä muodossa oleva kuvaus tutkimuskohteesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117).

On kuitenkin huomioitava, että sisällönanalyysi keskittyy nimenomaan aineiston järjestämiseen, minkä jälkeen aineisto on valmisteltu johtopäätösten tekemiseen. Tutkimus saattaa siis jäädä helposti keskeneräiseksi, mikäli tutkija keskittyy vain sisällönanalyysiin eikä etene järjestetystä aineistosta johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Tutkielmassani on syytä huomioida, että sisällönanalyysin avulla voin jäsentää ja esitellä uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetettavia sisältöjä, minkä jälkeen tulee keskittyä varsinaisiin johtopäätöksiin

Tarkemmin ottaen käytän tutkimuksessani teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aluksi aineistolähtöisesti, kunnes siinä hyödynnetään aineiston ryhmittelyn jälkeen ilmiötä jo valmiiksi kuvaavia teoreettisia käsitteitä. Tämä eroaa teorialähtöisestä sisällönanalyysistä siten, että aineistosta ei lähdetä suoraan etsimään teoriaan sopivaa aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.) Tutkielmani menetelmäksi on valittu teoriaohjaava sisällönanalyysi, sillä käsittelen aineistoja ensin aineistolähtöisesti. Ryhmittelen opetussuunnitelmien kuvaamat sisällöt ensin neljään kategoriaan ja vasta sen jälkeen hyödynnän analyysissä tunnustuksellisuuden käsitettä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi mahdollistaa myös sen, että voin hyödyntää analyysissä niitä Pyysiäisen ja Kimasen ehdottamia ulottuvuuksia, jotka nousevat aineistoni kannalta olennaisiksi. Kyselyaineistoa käsittelen samalla tavalla ensin ryhmittelemällä vastauksista nousseita huomioita laajemmiksi teemoiksi,

joita käsittelen eri alaluvuissa. Vasta sen jälkeen hyödynnän tunnustuksellisuuden käsitettä siltä osin, kun se on kyselyaineiston kohdalla mahdollista.

3.2 Eettiset kysymykset

Tutkielmani keskeisimmäksi tutkimuseettiseksi kysymykseksi nousee alaikäisten tutkiminen. Kyselylomakkeella kerätään vastauksia 14–15-vuotiailta nuorilta, mikä tulee huomioida pitkin tutkielman tekoa aina kyselyn suunnittelusta vastausten arkistointiin ja analyysin kirjoittamiseen. Lisäksi tutkielmani noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä sekä pyrkii aiheen objektiiviseen käsittelyyn tutkijaposition huomioiden.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) on määritellyt ihmiseen kohdistuvalle tutkimukselle ohjeita, joiden mukaan alaikäisiin kohdistuvassa tutkimuksessa on huomioitava useita seikkoja. Ensinnäkin tutkimuksesta on annettava tietoa tavalla, jonka nuori ymmärtää. (TENK 2019, 9.) Tämän olen huomionut kyselyn toteuttamisessa siten, että kerroin tutkimuksesta, kyselystä ja kyselyyn vastaajien oikeuksista sekä ohjevideolla sanallisesti että lomakkeen alussa kirjallisesti. Keskityin etenkin siihen, että nuoret ymmärtävät, mistä tutkimuksessa on kyse ja mitä vastausten arkistointi tarkoittaa. Ilmaisoin selkeästi ohjevideossa ja kyselylomakkeessa sen, että kyselyyn vastaaminen antaa luvan arkistointiin.

Toisekseen alle 15-vuotias tarvitsee huoltajan hyväksynnän osallistuakseen tutkimukseen (TENK 2019, 9–10). Koska rippikoululaiset ovat vuoden alussa, jolloin kysely on toteutettu, pääosin 14–15-vuotiaita, huoltajien hyväksyntä täytyi huomioida myös minun tutkimuksessani. Ennen rippileiriä lähetin rippikoulujen työntekijöille sähköpostiviestin, jonka nämä lähettivät eteenpäin rippikoululaisten huoltajille. Sähköpostissa kerrottiin tutkimuksesta, vastausten arkistoinnista ja kyselyn toteutuksesta sekä pyydettiin ilmoittamaan, mikäli nuori ei saa osallistua tutkimukseen.

Lisäksi samaiseen sähköpostiin liitin luettavaksi tietosuojailmoituksen. Sama tietosuojailmoitus oli nuorten nähtävissä kyselylomakkeen alussa. Henkilötietojen käsittelystä tutkimuksessa on kerrottava ymmärrettävällä ja todenmukaisella tavalla

(TENK 2019, 12), ja tähän pyrin tietosuojailmoitusta tehdessä. Päädyin selvittämään kyselyyn vastaajilta ainoastaan sen henkilötiedon, mihin katsomusaineeseen vastaajat osallistuvat koulussa, sillä tämä on välttämätön tieto tutkielmani kannalta.

Yksikään huoltaja ei kieltänyt nuoren osallistumista tutkimukseen, joten kaikki nuoret saivat itse päättää osallistumisestaan. Alaikäisellä tutkittavalla on aina oikeus olla myös osallistumatta tutkimukseen, vaikka huoltaja olisikin antanut osallistumiselle hyväksyntänsä (TENK 2019, 10). Tutkijan on huomioitava alaikäisen itsemääräämisoikeus ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus (TENK 2019, 10). Tämän huomioin siten, että kysytyäni huoltajien hyväksynnän tutkimukseen, kerroin nuorille ennen kyselyä osallistumisen olevan vapaaehtoista. Ilmaisoin asian sekä ohjevideolla että lomakkeen alussa.

Alaikäisten tutkimisen lisäksi tutkielmassani on myös muita keskeisiä eettisiä kysymyksiä. Pitkin tutkielmaprosessin eri vaiheita noudatan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemää hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkielmani kannalta keskeisiä hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvia ohjeita ovat muun muassa rehellisyys ja yleinen huolellisuus tutkimustyössä sekä muiden tutkijoiden tekemän työn kunnioittaminen ja heidän julkaisuihinsa viittaaminen asiallisella tavalla (TENK 2012, 6). Näihin pyrin jatkuvasti tutkielmaani tehdessä.

Viimeisinä tutkimuseettisinä kysymyksinä mainittakoon objektiivisuus ja tutkijapositio. Tutkielmani aiheen kohdalla objektiivisuus viittaa ennen kaikkea siihen, että tunnustuksellinen rippikouluopetus ja tunnustukseton uskonnonopetus tulee nähdä tasavertaisina. Tutkimusta ei tehdä kummankaan niiden näkökulmaa painottaen, eikä johtopäätösten ole tarkoitus ajaa kummankaan niistä asiaa. Pyrin käsittelemään uskonnonopetusta ja rippikoulua kaikissa tutkielmani vaiheissa neutraalisti.

Tutkijana minulla on jonkin verran kokemusta molemmista opetusta tarjoavista tahoista. Valmistun opintojeni myötä evankelisluterilaisen uskonnon opettajaksi, ja olen tehnyt aineenopettajan pedagogiset opinnot sekä niihin liittyvät harjoittelut. Lisäksi olen työskennellyt seurakunnassa rippikoulujen parissa. Tämän positiivisena puolena voi nähdä sen, että tutkimukseni aihepiiri oli minulle ennestään tuttu ja minulla oli

yhdenlainen käsitys siitä, millaista todellisuus uskonnonopetuksessa ja rippikoulussa voi esimerkiksi olla. Haasteeksi voi kuitenkin koitua ennakkokäsitykset tutkimustuloksista. Siksi kiinnitänkin erityisesti huomiota objektiivisuuteen ja omien ennakkokäsitysten purkamiseen tutkielmaa tehdessä.

4 Opetussuunnitelmien sisällöt vertailussa

4.1 Opetettavat sisällöt taulukoituna

Aloitan opetussuunnitelmien analyysin jakamalla rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöt kategorioihin. Kategoriat ovat muodostuneet lukemalla opetussuunnitelmien määrittelemiä sisältöjä ja havainnoimalla niissä teemoja, jotka toistuvat sekä rippikoulun että uskonnonopetuksen opetussuunnitelmissa. Opetettavista sisällöistä on löydettävissä neljä kategoriaa: kristinusko ja sen keskeiset opit; muut katsomukset, tiede ja kulttuuri; rituaalit ja uskonto arjessa sekä hyvä elämä ja etiikka.

Rippikoulusuunnitelmassa sisällöt jäsentyvät kahdeksan otsikon alle, jotka ovat ”Minä ja seurakunta”, ”Jumala”, ”Välitän, pidän huolta ja rakastan”, ”Meidän maailmamme”, ”Säröillä oleva maailma”, ”Jeesus”; ”Pyhä Henki” ja ”Konfirmaatio”. Otsikot kuvaavat yhtä mahdollista tapaa jäsentää oppimiskokonaisuuksia, ja varsinaiset sisällöt on listattu otsikoiden alle. (RKS 2017, 45.) Tiiviin ja yksinkertaisen ilmaisun ansiosta sisällöt voi sujuvasti sijoittaa taulukkoon. Uskonnon opetussuunnitelmissa sisällöt on jaettu kolmeen sisältöalueeseen: ”S1 Suhde omaan uskontoon”, ”S2 Uskontojen maailma” ja ”S3 Hyvä elämä” (POPS 2014, 250; 408). Kunkin sisältöalueen kohdalla opetuksen tarkempi sisältö ilmaistaan kokonaisin virkkein, joista olen irrotanut sisällöt ja muotoillut ne tiiviimpään muotoon taulukoita varten. Koska uskonnonopetuksen sisällöt on irrotettu pidemmistä virkkeistä, merkkeen taulukoihin kunkin aiheen perään sulkuihin, mihin sisältöalueeseen sisältö kuuluu.

Taulukoiden lukemista ja analyysin seuraamista helpottamaan kunkin kategorian sisällöt on järjestetty siten, että ensiksi mainitaan rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhtäläiset sisällöt ja lopuksi eroavat sisällöt. Kaikkein selvimmin yhtäläisiksi mieltämäni sisällöt on merkattu taulukoihin tummennettuna. Myös muiden kuin

tummennettujen sisältöjen kohdalta löytyy osittain yhteisiä piirteitä, mutta niitä analysoidaan tarkemmin tekstissä. Osa etenkin rippikoulun opetettavista sisällöistä sopisi useampaan kuin yhteen kategoriaan. Koska analyysissä on kyse suunnitellun opetussuunnitelman tarkastelusta, joistain sisällöistä on vaikeaa päätellä, mitä ne käytännössä tarkoittavat tai mistä näkökulmasta aihetta käsitellään. Selkeyden vuoksi olen kuitenkin asettanut jokaisen sisällön ainoastaan yhteen kategoriaan.

Analyysi etenee siten, että seuraavaksi esitän kaikki rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöt kategorioittain kahdessa taulukossa. Taulukoista ensimmäinen sisältää rippikoulun ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksen sisällöt ja jälkimmäinen rippikoulun ja vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksen sisällöt. Taulukoiden pohjalta käsittelen kunkin kategorian erikseen tarkastellen ensin rippikoulun ja uskonnonopetuksen yhtäläisyyksiä ja siirtymällä sen jälkeen eroavaisuuksiin. Lopuksi pohdin yhteenvedossa sisällöistä tehtyjä keskeisimpiä havaintoja niiden suhdetta aiempaan tutkimukseen.

Taulukko 3. Rippikoulun ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksen sisällöt (RKS 2017, 44–45; POPS 2014, 250, 408).⁵

RIPPIKOULUSUUNNITELMA		USKONNON OPETUSSUUNNITELMA VUOSILUOKILLA 3–6
<ul style="list-style-type: none"> - Raamattu - Jeesuksen elämä ja opetukset - Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus - Jumala, luoja ja ylläpitäjä - Pyhä Henki 	Kristinuskko ja sen keskeiset opit	<ul style="list-style-type: none"> -Raamattu, sen tyylit, uskonnollinen kieli ja vertauskuvallisuus (S1) -Jeesuksen elämä, opetukset ja merkitys kristinuskossa (S1) -kristinuskon keskeiset käsitteet, symbolit ja opit (S1) -luterilainen oppi (S1) -kristinuskon moninaisuus, etenkin protestanttisuus (S1) -Martin Luther ja Mikael Agricola (S1) -Paavali ja varhainen kristillisuus (S1)
<ul style="list-style-type: none"> - suhde muihin uskontoihin - usko ja tiede 	Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri	<ul style="list-style-type: none"> - juutalaisuutta, kristinuskkoa ja islamia yhdistävät profetat, pyhät paikat ja kertomukset sekä Jeesuksen rooli (S2) - ekumenia ja uskontodialogi (S2) - Raamatun kertomusten vaikutus tieteeseen, taiteeseen ja kulttuuriin (S1) - koulun lähellä vaikuttavat uskonnolliset yhteisöt (S2) - Suomen ja Euroopan katsomuksellinen nykytila (S2) - uskonnot mediassa ja populaarikulttuurissa (S2) - kristinuskko populaarikulttuurissa (S1) - kirkko rakennuksena, kirkkoarkkitehtuuri ja symboliikka (S1)
<ul style="list-style-type: none"> - usko ja rukous - jumalanpalvelus ja ehtoollinen - kaste ja kummius 	Rituaalit ja uskonto arjessa	<ul style="list-style-type: none"> -luterilaiset rukoukset ja jumalanpalvelukset (S1) - luterilaiset sakramentit (S1) -virret ja hengellinen

⁵ Taulukko on muodostettu aiempaa opintosuoritusta hyödyntäen (Kivineva 2022).

<ul style="list-style-type: none"> - virret ja laulut - Kristuksen kirkko ja minun seurakuntani - kristittyinä arjessa - konfirmaatio - rippi ja sielunhoito 		<p>musiikki (S1)</p> <ul style="list-style-type: none"> - seurakunnan toiminta (S1) -kirkkovuosi, elämänkaaren kristilliset rituaalit ja tapakulttuuri (S1)
<ul style="list-style-type: none"> - vastuu luomakunnasta - elämän arvot ja valinnat - käskyt ja omatunto - diakonia ja lähimmäisenrakkaus - lähetys ja kansainvälinen diakonia - kärsimys ja kuolema - tulevaisuus ja toivo - synty ja armo - taivas ja helvetti - kuka minä olen, keitä me olemme - seksuaalisuus ja sukupuoliuus - seurustelu, avioliitto ja perhe - ystävyys ja ihmissuhteet 	<p>Hyvä elämä ja etiikka</p>	<ul style="list-style-type: none"> -luonnon vaaliminen (S3) -omat valinnat ja arvot (S3) -kristinuskon tärkeimmät eettiset ohjeet (S3) -kultainen sääntö kristinuskossa ja eri uskonnoissa (S3) -keskeiset elämäkysymykset, tunteet ja arvot Raamatun kertomusten kautta (S3) -ihmisoikeusetiikka, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, ihmisarvo, elämän kunnioittaminen (S3) -globaali vastuu (S3) -pyhyys uskonnoissa sekä oma ja toisen pyhyys (S2) -elämäntaidot, itsetuntemus, tunnetaidot, kokonaisvaltainen hyvinvointi (S3)

Taulukko 4. Rippikoulun ja vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksen sisällöt (RKS 2017, 44–45; POPS 2014, 250, 408).⁶

RIPPIKOULUSUUNNITELMA		USKONNON OPETUSSUUNNITELMA VUOSILUOKILLA 7-9
<ul style="list-style-type: none"> - Raamattu - Jeesuksen elämä ja opetukset - Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus - Jumala, luoja ja ylläpitäjä - Pyhä Henki 	Kristinuskko ja sen keskeiset opit	<ul style="list-style-type: none"> - Raamatun syntyhistoria, keskeinen sisältö ja tulkintatavat (S1) - kristinuskon synty, leviäminen ja jakaantuminen kirkkokunniksi (S1) - kristilliset kirkkokunnat, niiden levinneisyys ja opetukset (S1) - kristinuskko eri puolilla maailmaa, erityisesti nykytilanne (S1)
<ul style="list-style-type: none"> - suhde muihin uskontoihin - usko ja tiede 	Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri	<ul style="list-style-type: none"> -ekumenia sekä uskontojen ja katsomusten välinen dialogi (S2) -uskon ja tiedon erottaminen, uskonnollisen ja tieteellisen kielen erottaminen, uskontokritiikki (S2) -maailmanuskontojen levinneisyys, opetukset ja vaikutus kulttuuriin (S2) -luonnonuskonnot, uudet uskonnolliset liikkeet ja uskonottomuus (S2) -uskontojen näkyminen kulttuurissa, mediassa, politiikassa, populaarikulttuurissa ja taiteessa (S2) -kristinuskon vaikutukset kulttuuriin (S1)
<ul style="list-style-type: none"> - Kristuksen kirkko ja minun seurakuntani - jumalanpalvelus ja ehtoollinen - kaste ja kummius - konfirmaatio - kristittyinä arjessa - rippi ja sielunhoito - usko ja rukous 	Rituaalit ja uskonto arjessa	<ul style="list-style-type: none"> -oma suhde luterilaisuuteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen (S1) - uskontojen näkyminen tapakulttuurissa (S2)

⁶ Taulukko on muodostettu aiempaa opintosuoritusta hyödyntäen (Kivineva 2022).

- virret ja laulut		
<ul style="list-style-type: none"> - vastuu luomakunnasta - elämän arvot ja valinnat - käskyt ja omatunto - diakonia ja lähimmäisenrakkaus - lähetys ja kansainvälinen diakonia - kärsimys ja kuolema - tulevaisuus ja toivo - synty ja armo - taivas ja helvetti - kuka minä olen, keitä me olemme - seksuaalisuus ja sukupuoliuus - seurustelu, avioliitto ja perhe - ystävyys ja ihmissuhteet 	Hyvä elämä ja etiikka	<ul style="list-style-type: none"> -ympäristöön ja eläimiin liittyvät eettiset kysymykset (S3) -omien valintojen eettiset ulottuvuudet ja vaikutukset omaan ja toisen hyvinvointiin (S3) -kristinuskon ja muiden uskontojen eettinen opetus sekä kristillisten kirkkojen eettiset painotukset (S3) -Raamatun ja etiikan suhde (S3) -YK:n Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus ja ihmisoikeusetiikka (S3) -elämänkysymyksiin, suomalaiseen yhteiskuntaan ja globaaliin vastuuseen liittyvät eettiset kysymykset (S3) -etiikan peruskäsitteet (S3)

4.2 Kristinusko ja sen keskeiset opit

4.2.1 Raamattu ja Jeesus yhteisinä sisältöinä

Taulukoiden 3 ja 4 ensimmäiseen kategoriaan on koottu opetussuunnitelmista sisällöt, jotka liittyvät kaikista sisällöistä selvimmin kristinuskoon, sen historiaan ja oppiin. Koska tutkielmassa tarkastellaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon rippikoulua ja evankelisluterilaista uskonnonopetusta, on odotettavissa, että molemmista opetussuunnitelmista löytyy reilusti juuri tähän luokkaan sopivia aiheita. Kiinnostavaa on kuitenkin se, miltä osin rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöt tarkemmin ottaen ovat yhteneväisiä, kun kyseessä on näinkin ilmiselvä aihe ja miltä osin aiheen käsittelyssä löytyy eroavaisuuksia. Kristinuskoon ja sen keskeisiin oppeihin liittyvät sisällöt esitellään vielä alla olevissa taulukoissa 5 ja 6.

Taulukko 5. Kristinusko ja sen keskeiset opit -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa (taulukko 3).

<ul style="list-style-type: none"> - Raamattu - Jeesuksen elämä ja opetukset - Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus - Jumala, luoja ja ylläpitäjä - Pyhä Henki	Kristinusko ja sen keskeiset opit	<ul style="list-style-type: none"> -Raamattu, sen tyylit, uskonnollinen kieli ja vertauskuvallisuus (S1) -Jeesuksen elämä, opetukset ja merkitys kristinuskossa (S1) -kristinuskon keskeiset käsitteet, symbolit ja opit (S1) -luterilainen oppi (S1) -kristinuskon moninaisuus, etenkin protestanttisuus (S1) -Martin Luther ja Mikael Agricola (S1) -Paavali ja varhainen kristillisyyys (S1)
--	-----------------------------------	--

Taulukko 6. Kristinusko ja sen keskeiset opit -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa (taulukko 4).

<ul style="list-style-type: none"> - Raamattu - Jeesuksen elämä ja opetukset - Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus - Jumala, luoja ja ylläpitäjä	Kristinusko ja sen keskeiset opit	<ul style="list-style-type: none"> - Raamatun syntyhistoria, keskeinen sisältö ja tulkintatavat (S1) - kristinuskon synty, leviäminen ja jakaantuminen kirkkokunniksi (S1)
---	-----------------------------------	---

- Pyhä Henki		- kristilliset kirkkokunnat, niiden levinneisyys ja opetukset (S1) - kristinusko eri puolilla maailmaa, erityisesti nykytilanne (S1)
--------------	--	---

Ensimmäisessä kategoriassa rippikoulun ja koulun uskonnonopetuksen yhteisiä sisältöjä ovat Raamattu ja Jeesus. Näistä kahdesta Raamattu on mainittu sekä rippikoulusuunnitelmassa että molemmissa peruskoulun opetussuunnitelmissa hyvin selkeästi. Sama yhtäläisyys on löydetty myös edellisistä opetussuunnitelmista aiemmassa tutkimuksessa (Husso 2006, 41). Rippikoulusuunnitelmassa Raamattua ei eritellä sen tarkemmin, mutta peruskoulun vuosiluokilla 3–6 opetuksessa on tarkoitus keskittyä etenkin Raamatun tyyliin, uskonnolliseen kieleen ja vertauskuvallisuuteen (POPS 2014, 250). Näistä painotuksista on nähtävissä, että vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa Raamattua käsitellään ennen kaikkea kristittyjen pyhänä kirjana, jota tarkastellaan ja tutkitaan etenkin sen kielellisten seikkojen ja uskonnollisen kielen tunnistamisen kautta. Vaikuttaa siis siltä, että vaikka Raamattu itsessään on juuri kristinuskoon sidoksissa oleva kirja, sitä käsitellään ikään kuin ulkopuolelta tutkien sen erilaisia piirteitä.

Myös vuosiluokilla 7–9 uskonnonopetuksessa huomioidaan Raamatun tulkintatavat, mikä ohjaa jälleen oppilasta tarkastelemaan Raamattua ulkopuolelta. Sen lisäksi Raamatun käsittelyssä huomioidaan sen historia ja keskeisimmät sisällöt. (POPS 2014, 408.) Raamatun sisältöjen opettamisen tunnustuksellisuus tai tunnustuksettomuus sen sijaan on paljolti kiinni käytännön opetusmenetelmistä ja toteutuneesta opetussuunnitelmasta. Sisältönä se ei kuitenkaan kuulosta täysin tunnustuksettomalta aihepiiriltä, vaan voidaan katsoa Pyysiäisen mukaan asettuvan vähintäänkin tunnustuksellisen ja tunnustuksettoman opetuksen välille, sillä Raamatun sisällön oppiminen antaa oppilaalle edellytyksiä kristinuskon mukaiseen elämään huolimatta siitä, onko se varsinaisesti opetuksen tavoite vai ei. Koska rippikoulusuunnitelmassa on mainittu pelkästään ”Raamattu” sen enempää erittelemättä, mitä kyseisestä kirjasta opetetaan, emme voi varmaksi tietää, mitä samoja asioita Raamatusta nuorelle opetetaan koulussa ja rippikoulussa. Voimme kuitenkin olettaa, että rippikouluun menevälle nuorelle ja toisaalta rippikoulun jälkeen koulun uskonnonopetusta jatkavalle nuorelle

Raamattu on ennestään tuttu kirja ja opetettavat asiat ovat uuden oppimista vanhan päälle tai kertausta jo aiemmin opitusta.

Toinen rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteinen sisältö tässä kategoriassa on Jeesus (RKS 2017, 44–45; POPS 2014, 250, 408). Vaikka rippikoulusuunnitelmassa sisällöt on pääosin mainittu hyvin yksinkertaisesti, on rippikoulusuunnitelmaa kirjatessa nähty tarpeelliseksi mainita erikseen, että Jeesuksen kohdalla opetukseen kuuluu hänen elämänsä, opetuksesta, kuolemansa ja ylösnousemuksensa (RKS 2017, 44–45). Tämä kertonee Jeesuksen keskeisestä asemasta rippikouluopetuksessa, sillä rippikoulusuunnitelmassa on haluttu varmistaa, että ainakin edellä mainitut asiat tulevat käsitellyiksi. Koulussa vuosiluokilla 3–6 Jeesuksesta käsitellään hänen elämäänsä, opetuksiaan ja merkitystä kristinuskossa (POPS 2014, 250). Rippikoulun ja uskonnonopetuksen opetussuunnitelmissa on siis käytetty jopa samoja sananvalintoja: Jeesuksen elämä ja opetukset kuuluvat molempien tahojen opetukseen.⁷ Yläkoulun opetussuunnitelmassa Jeesusta ei ole mainittu sellaisenaan kertaakaan, mutta opetukseen sisältyy kristinuskon synty (POPS 2014, 408), joka liittyy väistämättä Jeesuksen elämään.

4.2.2 Kolminaisuus korostuu rippikoulussa ja luterilaisuus alakoulussa

Raamatun ja Jeesuksen lisäksi rippikoulusuunnitelmassa kristinuskoon ja sen keskeisiin oppeihin liittyviä aiheita ovat Pyhä Henki sekä Jumala luojana ja ylläpitäjänä (RKS 2017, 44–45). Nämä yhdistettynä aiemmin käsitellyyn aiheeseen, Jeesukseen, voidaan huomata, että rippikoulusuunnitelman sisällöissä näyttäytyy kristittyjen käsitys Jumalan kolminaisuudesta. Ero uskonnonopetuksen kanssa syntyykin siitä, että peruskoulun opetussuunnitelmassa Isää ja Pyhää Henkeä ei mainita sellaisenaan, vaikka Jeesus on selkeästi ilmaistu sisältö etenkin alakoulun opetussuunnitelmassa. Vuosiluokkien 3–6 uskonnon opetussuunnitelmassa kerrotaan kuitenkin, että opetus sisältää kristinuskon keskeisimpiä käsitteitä ja oppeja (POPS 2014, 250). Koska kolmiyhteinen Jumala kuvastaa kristittyjen ajatusta Jumalasta ja on siksi hyvin keskeinen oppi, voidaan

---

⁷ Alakoulun opetussuunnitelmassa mainittu Jeesuksen merkitys kristinuskossa ei kerro suoraan, mistä näkökulmasta merkitystä käsitellään. Myös sillä saattaa kuitenkin olla yhtymäkohtia rippikoulusuunnitelmassa mainittuun Jeesuksen kuolemaan ja ylösnousemukseen.

olettaa, että aihetta käsitellään ainakin jossain määrin myös koulun uskonnonopetuksessa. Myös yläkoulun opetussuunnitelmassa mainitaan kristillisten kirkkokuntien keskeiset opetukset (POPS 2014, 408), joten Jumalan kolminaisuuden käsittelyltä vältytään tuskin ylemmilläkään luokilla.

Alakoulun opetussuunnitelmassa rippikoulun sisällöistä eroavaksi aiheeksi nousee protestanttisuus. Opetussuunnitelmasta voi huomata, että opetuksessa on tarkoitus keskittyä protestanttisiin kirkkoihin ja etenkin luterilaisen kirkon syntyyn Martin Lutherin ja Mikael Agricolan kautta. (POPS 2014, 250.) Vaikka rippikoulusuunnitelman sisältöjen listauksessa ei mainita luterilaista kristillisyyttä, sisällöt kumpuavat luonnollisesti juuri luterilaisuudesta, onhan rippikoulu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon antamaa opetusta. Lisäksi rippikoulusuunnitelman sisältöjä käsittelevä osuus alkaa seuraavalla maininnalla: ”*Luterilaisen tunnustuksen keskeiset sisällöt ilmaistaan katekismuksessa. Rippikoulun tavoitteena on saattaa nämä mielekkäällä tavalla vuoropuheluun nuorten oman elämän kanssa.*” (RKS 2017, 44.) Voidaan siis päätellä, että vaikka luterilaisuutta ei erikseen mainita rippikoulusuunnitelmassa toisin kuin alakoulun uskonnon opetussuunnitelmassa, on tämä näennäinen ero todellisuudessa yhtäläisyys. Rippikouluopetuksessa luterilaisuus on kuitenkin taustalla vaikuttava oletus, ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa se nähdään yhtenä kristinuskon muotona, jota käsitellään osana opetusta.

Opetuksen sisältöjen yhteydellä luterilaisuuteen voisi nähdä linkkejä myös Kimasen määrittelemään tunnustukselliseen tai tunnustuksettomaan identiteettioletukseen. Rippikoulussa luterilainen kristillisyys on taustalla vaikuttava oletus, johon opetus perustuu ja siten ohjaa nuoria juuri luterilaiseen identiteettiin. Alakoulussa luterilainen kristillisyys ei ole oletus, vaan sitä tarkastellaan yhtenä kristinuskon muotona, mikä tekee opetuksesta vähemmän tunnustuksellisen, mutta luterilaisuuden painottumisen takia ei myöskään täysin tunnustuksettoman. Koska luterilainen kristillisyys on muita kristinuskon muotoja enemmän esillä opetuksen sisällöissä, ohjaa opetus jonkin verran oppilasta luterilaisuuden pohjalle rakentuvaan yhteiseen identiteettiin.

4.2.3 Kristinuskon historia, nykyisyys ja variaatio uskonnonopetuksessa

Protestanttisuutta selkeämpi ero alakoulun uskonnonopetuksen ja rippikoulun välillä on kristinuskon moninaisuus, jota ei ole suoraan löydettävissä rippikoulun suunnitellusta opetussuunnitelmasta. Yläkoulun uskonnonopetuksessa sen sijaan painottuu kristinuskon historia, jakautuminen kirkkokuntiin ja kristinuskon nykytilanne eri puolilla maailmaa. Protestanttisuutta tai luterilaisuutta ei mainita erikseen, joten niiden asema ei näytä korostuvat kirkkokuntien joukossa. Yläkoulun uskonnonopetuksessa keskeistä on kristinuskon matka sen synnystä nykyhetkeen, jota taasen ei rippikoulusuunnitelmassa tuoda esille. Koulun uskonnonopetus näyttää siis eroavan rippikouluopetuksesta siten, että kristinuskon oppien lisäksi opetuksessa käsitellään kristinuskon historiaa, nykyisyyttä ja moninaisuutta eli kristinuskon asemaa yhteiskunnassa tarkastellaan melko laajasti.

Samaan aikaan rippikouluopetuksessa keskitytään vain kristinuskon oppeihin luterilaisesta näkökulmasta. Rippikoulun keskittyminen pelkästään (luterilaisen) kristinuskon oppeihin näyttäytyy tunnustuksellisena. Myöhemmin tässä tutkielmassa analysoin tarkemmin kokonaan eri uskontojen roolia sisällöissä, mutta tässä kohdassa on hyvä huomioida sävyero siinä, miten opetuksessa näkyy eri kristilliset kirkkokunnat. Toisin sanoen tunnustuksettomuutta ei mitata pelkästään sillä, koostuuko opetus myös muihin uskontoihin perustuvista aiheista vaan myös sillä, miten opetuksessa huomioidaan tietyn uskonnon sisäiset variaatiot (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19). Alakoulun uskonnonopetuksessa ”huomioidaan kristinuskon moninaisuus ja erityisesti protestanttisuus” (POPS 2014, 250), mikä tekee siitä tunnustuksettomamman kuin rippikouluopetus mutta tunnustuksellisemman kuin yläkoulun opetus. Yläkoulun opetussuunnitelman kirjaukset ovat neutraalimpia, kirkkokunnista puhutaan yleisesti eikä luterilaisuutta mainita erikseen, eli kristinuskon variaatioita käsitellään neutraalisti.

Joka tapauksessa taulukon ensimmäiseen kategoriaan sijoitetut sisällöt ovat kaikki tiiviisti kytköksissä tiettyyn uskontoon eli kristinuskoon ja tuovat siinä mielessä opetukseen tunnustuksellisuutta. Seuraavaksi onkin luonnollista siirtyä tarkastelemaan muiden uskontojen kuin kristinuskon näkymistä opetuksen sisällöissä, mikä antaa laajemman kuvan opetuksen tunnustuksettomista piirteistä.

4.3 Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri

4.3.1 Kristinuskon suhde muihin uskontoihin ja tieteeseen yhteisinä sisältöinä

Opetettavien sisältöjen näkökulmasta opetus on tunnustuksellista, mikäli opetus koostuu vain tiettyyn uskontoon liittyvistä sisällöistä ja sitä vastoin tunnustuksetonta, mikäli se koostuu eri uskontoihin ja katsomuksiin liittyvistä sisällöistä (Pyysiäinen 1982, 77–78; Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19). Taulukoiden 3 ja 4 toiseen kategoriaan ”Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri” sijoitetut sisällöt kertovat ennen kaikkea siitä, miten opetuksessa huomioidaan muut uskonnot ja katsomukset. Siksi tämä kategoria on tärkeä mittari rippikoulun ja uskonnonopetuksen tunnustuksettomuuden tarkastelussa. Lisäksi tähän kategoriaan on kerätty opetussuunnitelmista ne sisällöt, jotka käsittelevät uskonnon suhdetta tieteeseen ja kulttuuriin. Nämä ulottuvuudet on otettu huomioon juuri tässä kategoriassa, koska ne kertovat osaltaan siitä, millaisessa kontekstissa uskonnosta opetetaan ja missä määrin uskonnon sisäisten asioiden lisäksi keskitytään myös ikään kuin ulkopuolisiin asioihin eli omasta uskonnosta poikkeaviin katsomuksiin ja yhteiskuntaan uskonnon ympärillä.

Taulukko 7. Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa (taulukko 3).

<ul style="list-style-type: none"> - suhde muihin uskontoihin - usko ja tiede	Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri	<ul style="list-style-type: none"> - juutalaisuutta, kristinuskoa ja islamia yhdistävät profetat, pyhät paikat ja kertomukset sekä Jeesuksen rooli (S2) - ekumenia ja uskontodialogi (S2) - Raamatun kertomusten vaikutus tieteeseen, taiteeseen ja kulttuuriin (S1) - koulun lähellä vaikuttavat uskonnolliset yhteisöt (S2) - Suomen ja Euroopan katsomuksellinen nykytila (S2) - uskonnot mediassa ja populaarikulttuurissa (S2)
---	--------------------------------------	---

		- kristinusko populaarikulttuurissa (S1) - kirkko rakennuksena, kirkkoarkkitehtuuri ja symboliikka (S1)
--	--	---

Taulukko 8. Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa (taulukko 4).

- suhde muihin uskontoihin - usko ja tiede	Muut katsomukset, tiede ja kulttuuri	-ekumenia sekä uskontojen ja katsomusten välinen dialogi (S2) -uskon ja tiedon erottaminen, uskonnollisen ja tieteellisen kielen erottaminen, uskontokritiikki (S2) -maailmanuskontojen levinneisyys, opetukset ja vaikutus kulttuuriin (S2) -luonnonuskonnot, uudet uskonnolliset liikkeet ja uskonnottomuus (S2) -uskontojen näkyminen kulttuurissa, mediassa, politiikassa, populaarikulttuurissa ja taiteessa (S2) -kristinuskon vaikutukset kulttuuriin (S1)
---	--------------------------------------	--

Jo ensisilmäyksellä taulukoista 7 ja 8 voidaan havaita, että rippikoulusuunnitelmasta löytyy verrattaen vähän sisältöjä, jotka käsittelevät muita uskontoja ja uskonnon suhdetta kulttuuriin ja tieteeseen. Sekä alakoulun että yläkoulun uskonnonopetuksessa tässä kategoriassa on huomattavasti enemmän sisältöjä. Rippikoulusuunnitelmassa tähän kategoriaan sopivia teemoja ovat ainoastaan suhde muihin uskontoihin sekä usko ja tiede (RKS 2017, 45). Nämä ovat varsin löyhiä ilmaisuja, ja aiheita voi käsitellä käytännössä hyvin monesta näkökulmasta. Siksi vertailu koulun opetussuunnitelman kanssa ei ole täysin yksinkertaista, mutta silti molemmista rippikoulusuunnitelman teemoista on löydettävissä yhtäläisyyksiä koulun uskonnonopetuksen puolelta.

Käsitän rippikoulusuunnitelman ilmaisun ”suhde muihin uskontoihin” siten, että muita uskontoja käsitellään kristinuskon näkökulmasta käsin. Muita uskontoja ei siis ole

tarkoitus tarkastella itsessään ilman yhteyttä kristinuskoon, mikä on luonnollista ottaen huomioon rippikoulun luonteen evankelis-luterilaisen kirkon tarjoamana opetuksena. Rippikoulussa voidaan siis käsitellä myös muita uskontoja, mikä näyttäytyy sisältönä tunnustuksettomana, mutta juuri näkökulma, mistä muita uskontoja tarkastellaan, paljastaa opetuksen tunnustuksellisuuden. Uskonnonopetuksen opetussuunnitelmissa sananvalinnat ovat neutraalimpia, eikä niissä näy samalla tavalla kristinusko lähtökohtana. Esimerkiksi yläkoulun puolella ”tarkastellaan suurten maailmanuskontojen levinneisyyttä, perusopetuksia ja vaikutuksia kulttuuriin” eli muita uskontoja itsessään ilman suoraa yhteyttä kristinuskoon (POPS 2014, 408).

Koska ymmärrän rippikoulusuunnitelman muotoilun ”suhde muihin uskontoihin” edellä mainitulla tavalla, näen sen kanssa yhteiseksi sisällöksi alakoulun uskonnonopetuksessa Lähi-idän uskontojen yhteiset piirteet sekä ekumenian ja uskontodialogin. Lähi-idän uskontoja eli juutalaisuutta, kristinuskoa ja islamia tarkastellaan vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa niitä yhdistävien profeettojen, pyhien paikkojen ja kertomusten sekä Jeesuksen roolin kautta. (POPS 2014, 250.) Vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa tutustutaan alustavasti ekumeniaan ja uskontodialogiin, joiden tuntemusta on tarkoitus syventää yläkoulun puolella (POPS 2014, 250, 408). Ekumeniaa ja uskontodialogia ei ole sellaisinaan mainittu rippikoulun sisällöissä, mutta niihin liittyviä mainintoja löytyy muualta rippikoulusuunnitelmasta. Rippikoulun lähtökohtia ja tehtävää kuvaillessa nimittäin kerrotaan, että ”rippikoulussa opitaan uskonnonlukutaitoa ja ekumeniaa sekä saadaan valmiuksia ateismin ja uskonnottomuuden haasteiden kohtaamiseen” (RKS 2017, 15). Tämä liittyy kristittyinä elämiseen ja siihen, että nuori ymmärtäisi paremmin kirkon uskoa ja omaa taustaansa, mikä auttaa häntä kohtaamaan erilaisia ihmisiä (RKS 2017, 15). Ekumeniaan liittyen tärkeää on myös se, että nuori ymmärtää kuuluvansa maailmanlaajuiseen kristittyjen yhteisöön, ei pelkästään luterilaiseen kirkkoon (RKS 2017, 50). Kristinuskon suhde muihin katsomuksiin ja ekumenia kuuluvat siis sekä uskonnonopetukseen että rippikouluun. Rippikoulussa niiden käsittely vaikuttaa kuitenkin painottuvan enemmän kristittyinä elämiseen ja siihen, miten muut katsomukset näyttäytyvät tästä näkökulmasta käsin. Koulun uskonnonopetuksessa kristinuskon ja muiden uskontojen suhde sekä uskontojen välinen dialogi näyttäytyy neutraalimmasta näkökulmasta.

Toinen rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteinen aihe on uskon ja tieteen suhde. Rippikoulussa tämä aihe on ilmaistu hyvin yksinkertaisesti ”usko ja tiede” (RKS 2017, 44–45), joten on vaikea päätellä, mitä tämä käytännössä pitää sisällään tai mistä näkökulmasta aihetta tarkastellaan. Rippikoulusuunnitelmassa kuitenkin kerrotaan, että opetus perustuu katekismukseen (RKS 2017, 44). Katekismus taas sanoo uskon ja tieteen erosta, että tiede tutkii maailman syntyä ja kehitystä, kun taas usko keskittyy siihen, että kaiken takana on Jumalan tahto ja rakkaus (Katekismus 2000, kohta 13).

Yläkoulun uskonnonopetuksessa samaa aihetta käsitellään uskon ja tiedon sekä uskonnollisen kielen ja tieteellisen kielen erottamisen kautta (POPS 2014, 408). Samalla tavalla kuin rippikoulussa, opetus pyrkii siis selittämään uskon ja tiedon eroa. Mielenkiintoisena lisäyksenä yläkoulun uskonnonopetuksen sisältöihin on lisätty myös uskontokritiikki (POPS 2014, 408), mikä voisi viitata tunnustuksettomaan opetukseen, jossa eri katsomuksia tarkastellaan puolueettomasti ja kriittisestikin. Oppilaan näkökulmasta uskonnonopetus on tunnustuksetonta, jos siinä käsitellään eri katsomuksia puolueettomasti (Pyysiäinen 1982, 76–78). Vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa tieteen ja uskon suhteella näyttää olevan melko pieni rooli, sillä aihetta sivutaan vain Raamatun kertomusten vaikutuksella tieteeseen (POPS 2014, 250). Uskon ja tiedon suhde näyttäytyy siis yhteiseksi sisällöksi etenkin rippikoululle ja yläkoulun uskonnonopetukselle, mutta sillä on roolinsa myös alakoulun uskonnonopetuksessa.

4.3.2 Muut katsomukset ja ympäröivä yhteiskunta uskonnonopetuksessa

Koska rippikoulun sisällöissä muihin katsomuksiin, tieteeseen ja kulttuuriin viittaavat sisällöt ovat hyvin harvassa, uskonnonopetuksen sisällöillä on tässä kategoriassa suurempi rooli. Rippikoulun kanssa yhteisten sisältöjen lisäksi peruskoulun uskonnonopetuksessa käsitellään eri katsomuksia ja uskonnon moninaisia vaikutuksia kulttuuriin.

Tunnustuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden kannalta keskeisimmäksi eroksi rippikoulun ja uskonnonopetuksen välille koituvat muut katsomukset opetuksen

sisältöinä. Kuten aiemmin mainittu, myös rippikoulussa käsitellään muita uskontoja, mutta näkökulma näyttää olevan juuri kristinuskon suhteessa muihin uskontoihin ja kristittyinä olemisessa, ei niinkään muissa uskonnoissa itsessään. Vuosiluokilla 3–6 muita uskontoja ja katsomuksia tarkastellaan koulun lähellä vaikuttavien uskonnollisten yhteisöjen sekä Suomen ja vielä laajemmin koko Euroopan katsomuksellisen nykytilan kautta (POPS 2014, 250).

Vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa kontekstia laajennetaan entisestään, ja sisällöiksi on valittu maailmanuskontojen levinneisyys, opit ja kulttuurivaikutukset. Lisäksi opetellaan luonnonuskontoja, uusia uskonnollisia liikkeitä ja uskonottomuutta. (POPS 2014, 408.) Silmiinpistävää on se, että juuri edellä kerrottujen sisältöjen jälkeen yläkoulun opetussuunnitelmassa tähdennetään, että ”uskontoja tarkastellaan tieteellisestä näkökulmasta” (POPS 2014, 408). Koska maininta on juuri tässä kohdassa, se herättää kysymyksen, onko tieteellinen näkökulma muiden kuin kristinuskon kohdalla erityisen tärkeää. Tämä puoltaisi Berglundin (2013) ajatuksia siitä, että neutraalina pidetty uskonnonopetus voi kuitenkin olla kallellaan tiettyyn uskontoon. Uskonnon opetussuunnitelmassa se näyttäytyy siten, että opetuksen tunnustuksellista luonnetta painotetaan muiden uskontojen kohdalla, vaikka kristinuskon sisältöjä kuvaillessa sitä ei tarvitse erikseen painottaa.

Lisäksi koulun uskonnonopetuksessa tarkastellaan uskontojen erilaisia vaikutuksia ja näkymistä ympäröivässä yhteiskunnassa. Vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa tämä tarkoittaa uskontojen tarkastelua median ja populaarikulttuurin esimerkkien kautta (POPS 2014, 250). Vuosiluokilla 7–9 aihetta lähestytään vielä laajemmin ja tutkitaan uskontojen näkymistä kulttuurin eri osa-alueilla, kuten mediassa, politiikassa ja taiteessa (POPS 2014, 408). Myös kristinuskon näkyminen populaarikulttuurissa ja sen vaikutus kulttuuriin on mainittu erikseen (POPS 2014, 250, 408). Mielenkiintoisena yksityiskohtana uskonnosta ja kulttuurista mainittakoon vielä se, että vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetukseen kirjattu Raamatun kertomusten vaikutus kulttuuriin löytyy myös rippikoulusuunnitelmasta, vaikkakaan ei varsinaisista opetuksen sisällöistä (POPS 2014, 408; RKS 2017, 37). Rippikoulussa painotetaan nuoren omaa suhdetta Raamattuun, ja siksi hänen on hyvä tunnistaa Raamatun kertomusten vaikutus kulttuuriin (RKS 2017, 37). Kaikkienensa voidaan kuitenkin todeta, että uskontojen näkyminen ja niiden

vaikutukset kulttuuriin ovat ennen kaikkea uskonnonopetuksen sisältöjä. Kun opetuksen sisällöt koostuvat eri uskontoja ja katsomuksia käsittelevistä teemoista, opetusta voidaan pitää Kimasen ja Pyysiäisen määritelmien mukaan tunnustuksettomana (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19; Pyysiäinen 1982, 76–78). Uskonnonopetuksessa oppilas saa tietoa eri uskonnoista hänen ympärillään ja yleisemmin yhteiskunnassa, mikä viittaa opetuksen tunnustuksettomuuteen.

4.4 Rituaalit ja uskonto arjessa

4.4.1 Kristillinen tapakulttuuri ja rituaalit alakoulun ja rippikoulun sisältöinä

Taulukoiden 3 ja 4 kolmas kategoria ”Rituaalit ja uskonto arjessa” käsittelee uskonnon rituaaleja sekä uskonnon näkymistä ihmisten arjessa ja elämänkaareissa. Verrattuna edellisiin kategorioihin, joiden sisällöt keskittyvät kristinuskoon ja muihin uskontoihin, tämän kategorian sisällöt antavat tietoa siitä, millaisia asioita oppilas tai nuori oppii uskonnon käytännöistä arjessa. Vuosiluokkien 3–6 ja 7–9 uskonnonopetuksella on huomattava ero keskenään, sillä alakoulun ja rippikoulun välillä on huomattavasti enemmän yhtäläisyyksiä kuin yläkoulun ja rippikoulun välillä. Taulukot 9 ja 10 esittelee vielä rituaaleihin ja uskontoon arjessa liittyvät sisällöt.

Taulukko 9. Rituaalit ja uskonto arjessa -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa (taulukko 3).

<ul style="list-style-type: none"> - usko ja rukous - jumalanpalvelus ja ehtoollinen - kaste ja kummius - virret ja laulut - Kristuksen kirkko ja minun seurakuntani - kristittyinä arjessa - konfirmaatio - rippi ja sielunhoito 	<p>Rituaalit ja uskonto arjessa</p>	<ul style="list-style-type: none"> -luterilaiset rukoukset ja jumalanpalvelukset (S1) - luterilaiset sakramentit (S1) -virret ja hengellinen musiikki (S1) - seurakunnan toiminta (S1) -kirkkovuosi, elämänkaaren kristilliset rituaalit ja tapakulttuuri (S1)
---	-------------------------------------	---

Taulukko 10. Rituaalit ja uskonto arjessa -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa (taulukko 4).

<p>- Kristuksen kirkko ja minun seurakuntani</p> <ul style="list-style-type: none"> - jumalanpalvelus ja ehtoollinen - kaste ja kummius - konfirmaatio - kristittyinä arjessa - rippi ja sielunhoito - usko ja rukous - virret ja laulut 	<p>Rituaalit ja uskonto arjessa</p>	<p>-oma suhde luterilaisuuteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen (S1)</p> <ul style="list-style-type: none"> - uskontojen näkyminen tapakulttuurissa (S2)
--	-------------------------------------	--

Vuosiluokkien 3–6 uskonnon opetussuunnitelmassa korostuu kristillinen tapakulttuuri ja etenkin luterilaiset rituaalit, kuten luterilaiset rukoukset, sakramentit ja jumalanpalvelus (POPS 2014, 250). Näistä on helposti löydettävissä yhtäläisyyksiä rippikoulun opetuksen kanssa, ja useat aiheista on mainittu molemmissa opetussuunnitelmissa vain käyttäen erilaisia ilmaisuja. Yhteisiä aiheita ovat rukous, jumalanpalvelus, virret ja musiikki, seurakunta sekä luterilaiset sakramentit eli kaste ja ehtoollinen (POPS 2014, 250; RKS 2017, 44–45). Jos opetuksen sisältöjä tarkastelisi vain tämän kategorian pohjalta, näyttäisi sekä alakoulun että rippikoulun sisällöt hyvin tunnustuksellisilta, sillä molemmissa keskitytään luterilaisen kristinuskon tapoihin, jolloin opetuksen tavoite vaikuttaa olevan näiden sisältöjen pohjalta oppilaan tai nuoren sitouttaminen yhteen uskontoon. Ero opetuksen tunnustuksellisuudessa syntyy kuitenkin siitä, kun tarkastelee samaan aikaan muihinkin kategorioihin sijoitettuja sisältöjä: Rippikoulussa ei käsitellä juuri lainkaan muita uskontoja, kun taas vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa käsitellään.

Uskonnon opetussuunnitelmaa tutkiessa herää kuitenkin kysymys, miksi muiden uskontojen rituaaleja ja tapoja ei löydy sisällöistä laisinkaan, vaikka opetuksen on tarkoitus olla tunnustuksetonta. Sen sijaan luterilaiset rituaalit ja tavat on kirjattu opetussuunnitelmaan hyvinkin yksityiskohtaisesti. Tämän kategorian sisällöissä konkretisoituu se haaste, että uskonnonopetusta pyritään pitämään tunnustuksettomana, mutta samaan aikaan jokaiselle tarjotaan oman uskonnon opetusta. Keskittymällä vain yhden uskonnon rituaaleihin, opetuksen sisällöt saavat tässä kohtaa kuitenkin tunnustuksellisen luonteen.

Edellisten sisältöjen lisäksi alakoulun ja rippikoulun opetus koostuu sisällöistä, joista on vaikeampi päätellä, tarkoittavatko ne käytännön opetuksessa samoja, osittain samoja vai kokonaan eri aiheita. Rippikoulussa tällaisia sisältöjä ovat kristittyinä arjessa, konfirmaatio sekä rippi ja sielunhoito (RKS 2017, 44–45). ”Kristittyinä arjessa” on melko löyhä ilmaisu, jonka tarkempi sisältö ei selviä pelkkiä rippikouluopetuksen sisältöjä lukemalla. Muualta rippikoulusuunnitelmasta on kuitenkin löydettävissä, että kristittyinä elämisellä viitataan monipuolisesti esimerkiksi kristilliseen etiikkaan, hiljentymiseen rukoilemalla ja sakramenttien ymmärtämiseen (RKS 2017, 11, 15). Lisäksi rippikoulussa on perinteisesti opeteltu ulkoa uskontunnustus ja joitakin rukouksia, joiden on tarkoitus varustaa nuorta elämään kristittyinä ja osallistumaan jumalanpalvelukseen (RKS 2017, 47). Mikäli rippikoulun sisällöissä mainittu ”kristittyinä arjessa” viittaa edellä mainittuihin seikkoihin, löytyy myös tältä sisällöltä yhtäläisyyksiä alakoulun uskonnonopetuksesta. Kuuluuhan vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksen sisältöihin edellisessä alaluvussa mainitut luterilaiset rukoukset ja tapakulttuuri sekä seuraavassa alaluvussa esille nousevat kristittyjen eettiset ohjeet (POPS 2014, 250). Konfirmaatio taas voisi liittyä tiiviistikin alakoulun opetussuunnitelmassa mainittuihin elämänkaaren kristillisiin rituaaleihin. Sen sijaan rippi ja sielunhoito näyttävät opetussuunnitelman pohjalta olevan aiheita, joita uskonnonopetuksessa 3–6 luokalla ei käsitellä missään muodossa.

Vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksen sisältöihin kuuluvat kirkkovuosi, elämänkaaren kristilliset rituaalit sekä tapakulttuuri (POPS 2014, 250), joille ei ole suoraan rinnastettavia mainintoja rippikoulusuunnitelman ilmaisemissa opetettavissa sisällöissä. Tosin rippikoulusuunnitelmassa mainitut kaste ja konfirmaatio ovat elämänkaaren rituaaleja, joten kyseistä aihetta käsitellään ainakin osittain myös rippikoulussa. Lisäksi rippikoulun luonteen huomioiden on vaikea uskoa, että kirkkovuosi ja tapakulttuuri eivät tulisi millään tavalla esille rippikoulussa, vaikka niitä ei ole rippikoulusuunnitelman sisältöihin kirjattu. Kuten edellä jo mainittiinkin, uskonnonopetuksen mainitsema tapakulttuuri voisi rippikoulussa tulla käsitellyksi esimerkiksi sisällön ”kristittyinä arjessa” kautta. Vielä paremman käsityksen asiasta saisi, jos rippikoulua tutkisi laajemmin, esimerkiksi sen kautta miten mahdollisella rippileirillä luterilaista tapakulttuuria harjoitetaan käytännössä ja opitaan sen kautta.

Edellä esiteltyjen huomioiden perusteella voidaan todeta, että lähes kaikki uskonnollisiin rituaaleihin ja yleisemmin uskontoon arjessa liittyvät aiheet ovat rippikoululle ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetukselle yhteisiä tai ainakin osittain yhteisiä riippuen siitä, mitä erilaisilla muotoiluilla tarkoitetaan ja mitä eri sisällöistä käytännössä opetetaan. On luonnollista, että rippikoulussa, jonka tavoite on vahvistaa uskoa Jumalaan ja varustaa nuoria elämään kristittyinä (RKS 2017, 20), kristinuskon rituaalit ja käytännöt ovat keskiössä. Yllättävää on se, miten paljon yhtäläisyyksiä tämän aihepiirin sisällöistä löytyy vuosiluokkien 3–6 uskonnon opetussuunnitelmasta. Uskonnonopetus näyttää vähintäänkin antavan edellytyksiä kristinuskon mukaiseen elämään, mikä viittaa Pyysiäisen määritelmän mukaan opetuksen sijoittumista tunnustuksellisen ja tunnustuksettoman väliin (Pyysiäinen 1982, 76–78). Lisäksi vaikuttaa siltä, että uskonnonopetus ei tältä osin tarkastele kaikkia katsomuksia tasapuolisesti, sillä muiden uskontojen kohdalla rituaaleja ja tapakulttuuria ei käydä opetussuunnitelman mukaan näin tarkasti, mikä lisää opetuksen tunnustuksellisuutta.

Opetussuunnitelmien kuvailemat sisällöt ovat siis pitkälti samanlaisia ja näyttäytyvät sekä vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa ja rippikoulussa hyvin tunnustuksellisina, mutta varsinkin uskonnon rituaaleja ja käytänteitä tarkastellessa opetuksen tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta saisi kattavamman kuvan, jos tutkisi Kimasen (2015; 2017) määrittelemiä opetuksen rituaaleja. Vaikka tämän tutkielman tarkoitus ei ole tarkastella opetuksen menetelmiä vaan ennen kaikkea opetuksen sisältöjä, on olennaista tuoda esille, että rippikoulussa uskonnonharjoittaminen on keskeinen osa opetusta, kun taas koulun uskonnonopetuksessa se ei ole sallittua. Rippikoulusuunnitelmassa kehoitetaan esimerkiksi, että rippikoulun jokaisessa kokoontumisessa olisi rukouksen elementtejä ja että nuoret osallistuvat seurakunnan messuihin ja jumalanpalveluksen toteuttamiseen (RKS 2017, 15, 33). Osallistumista uskonnonharjoittamiseen kuvaillaan myös näin: ”Jumalanpalvelus, rukous ja hartauselämä eivät ole vain sanoja tai puhetta, vaan esim. myös liikettä, tekemistä, osallistumista, olemista, laulamista, luovaa ilmaisua, suunnittelemista, pohtimista ja keskustelua” (RKS 2017, 33). Sitä vastoin uskonnonopetuksen tavoite on ”ohjata oppilasta perehtymään opiskeltavan uskonnon rituaaleihin ja tapoihin” (POPS 2014, 247). Uskonnonharjoittamisen tapoihin ja muotoihin voidaan tutustua mutta ei osallistua (Opetushallitus 2022, 5). Tähän kategoriaan sijoitetuissa sisällöissä, vielä enemmän

kuin muissa kategorioissa, näyttää siis korostuvan opetusmenetelmien tunnustuksellisuus tai tunnustuksettomuus eli se, opetetaanko uskonnon rituaaleista ja käytännöistä harjoittamalla niitä vai tarkastelemalla niitä ulkopuolelta.

4.4.2 Rituaalien vähäinen rooli yläkoulun uskonnonopetuksessa

Rituaaleja ja uskontoa arjessa käsittelevässä kategoriassa alakoulun ja yläkoulun uskonnonopetuksen välillä on huomattava ero, sillä yläkoulun opetettavista sisällöistä löytyy hyvin vähän yhtäläisyyksiä rippikoulusuunnitelman kanssa ja ylipäätään tähän kategoriaan sijoituvia sisältöjä on määrällisesti vähän. Vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa uskonnollisia rituaaleja ja uskontoa arjessa käsitellään kahden teeman kautta: suhde luterilaisuuteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen sekä uskontojen näkyminen tapakulttuurissa (POPS 2014, 408).

Yläkoulun uskonnonopetuksen on siis tarkoitus jäsentää oppilaan suhdetta luterilaiseen kristinuskoon. Rippikoulusuunnitelman listaamista opetettavista sisällöistä kyseistä aihetta ei ole suoraan löydettävissä, mutta kun asiaan perehtyy tarkemmin, tulee selväksi, että aihetta sivutaan myös rippikoulussa. Koska näkökulma poikkeaa koulun uskonnonopetuksesta, yhtäläisyys ei ole niin ilmeinen. Esimerkiksi rippikoulun tavoitteita kuvaillessa tuodaan esille, että rippikoulussa vahvistetaan nuoren kuulumista sekä paikallisseurakuntaan että koko Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Lisäksi opetuksen tavoite on paitsi vahvistaa nuorten luterilaista identiteettiä myös tähdentää sitä seikkaa, että kaikki kristityt kuuluvat maailmanlaajuiseen kristilliseen kirkkoon. (RKS 2017, 50.) Tällä taas on selvä yhteys opetuksen sisällöissä mainittuun aihepiiriin ”Kristuksen kirkko ja minun seurakuntani” (RKS 2017, 44–45). Osittain rippikoulussa huomioidaan siis myös identiteetin kansainvälinen puoli, mutta näkökulma on nimenomaan kristittynä olemisessa.

Yläkoulun uskonnonopetuksessa aihetta käsitellään neutraalimmin. Tarkoitus on tarkastella oppilaan suhdetta luterilaisuuteen mutta myös yleisesti suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen ilman selkeää yhteyttä kristinuskoon. Näissä huomioissa näkyy konkreettisesti se, miten Kimasen (2015; 2017) määrittelemä identiteettioletuksen

ulottuvuus voi näkyä opetuksessa. Rippikoulussa rakennetaan yhteisöllistä identiteettiä yhden uskonnon eli kristinuskon pohjalta, ja nuoren on tarkoitus ymmärtää olevansa kristittyinä osa luterilaista kirkkoa ja maailmanlaajuisista kristittyjen kirkkoa. Se tekee opetuksesta tunnustuksellista. Yläkoulussa taas keskitytään oppilaan omaan suhteeseen luterilaisuutta, suomalaisuutta ja eurooppalaisuutta kohtaan tarkastellen myös muita katsomuksia kuin kristinuskoa. Taustalla ei näytä olevan samalla tavalla oletusta siitä, että oppilaan luterilaisen tai kristityn identiteetin tulisi vahvistua.

Tähän kategoriaan yläkoulun opetussuunnitelmassa sijoitettu toinen opetettava aihe, uskontojen näkyminen tapakulttuurissa, huomioi sen, mikä vuosiluokkien 3–6 opetussuunnitelmassa herätti kysymyksiä. Sisältö on nimittäin muotoiltu siten, että uskonnoista puhutaan monikossa eli tapakulttuuria käsitellään muidenkin kuin kristinuskon näkökulmasta. Se tekee uskonnonopetuksen sisällöistä huomattavasti tunnustukettomampia kuin rippikouluopetuksen sisällöt, joissa rituaaleja ja tapoja käsitellään ainoastaan kristinuskon näkökulmasta. Siinä missä vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa rituaaleihin ja uskontoon arjessa liittyviä aiheita on runsaasti ja niistä lähes kaikki on tavalla tai toisella löydettävissä rippikoulusuunnitelmasta, on vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa samoihin teemoihin liittyviä aiheita vain vähän ja niistäkin vain suhde luterilaisuuteen toistuu myös rippikoulusuunnitelmassa.

4.5 Hyvä elämä ja etiikka

4.5.1 Luonnon vaaliminen ja elämänvalinnat yhteisinä sisältöinä

Taulukoiden 3 ja 4 viimeisessä kategoriassa tarkastellaan sisältöjä, jotka ohjaavat oppilasta tai rippikoululaista pohtimaan, millaista on hyvä elämä ja miten ihmisten tulisi toimia. Molempien opetusta tarjoavien tahojen opetussuunnitelmista tähän teemaan liittyviä aiheita on suhteellisen paljon. Uskonnonopetuksen yhteiset sisällöt rippikoulun kanssa ovat vuosiluokilla 3–6 ja 7–9 samat. Kaikissa kolmessa opetussuunnitelmassa kerrotaan, että opetukseen kuuluu ympäristöön liittyvien kysymysten sekä ihmisen omien valintojen pohtiminen (RKS 2017, 44–45; POPS 2014, 250, 408). Kyseisen kategorian sisällöt on nähtävissä seuraavissa taulukoissa 11 ja 12.

Taulukko 11. Hyvä elämä ja etiikka -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa (taulukko 3).

<ul style="list-style-type: none"> - vastuu luomakunnasta - elämän arvot ja valinnat - käskyt ja omatunto - diakonia ja lähimmäisenrakkaus - lähetys ja kansainvälinen diakonia - kärsimys ja kuolema - tulevaisuus ja toivo - synty ja armo - taivas ja helvetti - kuka minä olen, keitä me olemme - seksuaalisuus ja sukupuoliuus - seurustelu, avioliitto ja perhe - ystävyys ja ihmissuhteet 	<p>Hyvä elämä ja etiikka</p>	<ul style="list-style-type: none"> -luonnon vaaliminen (S3) -omat valinnat ja arvot (S3) -kristinuskon tärkeimmät eettiset ohjeet (S3) -kultainen sääntö kristinuskossa ja eri uskonnoissa (S3) -keskeiset elämäkysymykset, tunteet ja arvot Raamatun kertomusten kautta (S3) -ihmisoikeusetiikka, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, ihmisarvo, elämän kunnioittaminen (S3) -globaali vastuu (S3) -pyhyys uskonnoissa sekä oma ja toisen pyhyys (S2) -elämäntaidot, itsetuntemus, tunnetaidot, kokonaisvaltainen hyvinvointi (S3)
---	------------------------------	--

Taulukko 12. Hyvä elämä ja etiikka -kategoriaan kuuluvat sisällöt rippikoulussa ja vuosiluokkien 7–9 uskonnonopetuksessa (taulukko 4).

<ul style="list-style-type: none"> - vastuu luomakunnasta - elämän arvot ja valinnat - käskyt ja omatunto - diakonia ja lähimmäisenrakkaus - lähetys ja kansainvälinen diakonia - kärsimys ja kuolema - tulevaisuus ja toivo - synty ja armo - taivas ja helvetti - kuka minä olen, keitä me olemme - seksuaalisuus ja sukupuoliuus - seurustelu, avioliitto ja perhe - ystävyys ja ihmissuhteet 	<p>Hyvä elämä ja etiikka</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ympäristöön ja eläimiin liittyvät eettiset kysymykset -omien valintojen eettiset ulottuvuudet ja vaikutukset omaan ja toisen hyvinvointiin (S3) -kristinuskon ja muiden uskontojen eettinen opetus sekä kristillisten kirkkojen eettiset painotukset (S3) -Raamatun ja etiikan suhde (S3) -YK:n Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus ja ihmisoikeusetiikka (S3) -elämäkysymyksiin, suomalaiseen yhteiskuntaan ja globaaliin vastuuseen liittyvät eettiset kysymykset (S3)
---	------------------------------	--

		-etiikan peruskäsitteet
--	--	-------------------------

Rippikoulusuunnitelman ilmaisu ”vastuu luomakunnasta” ja luokkien 3–6 uskonnon opetussuunnitelman ilmaisu ”luonnon vaaliminen” tarkoittaa käytännössä samaa asiaa. Jälleen voi kuitenkin huomata, että näkökulma asiaan on eri. Rippikouluopetuksessa luomakunnalla viitataan Jumalan luomistyöhön eli opetettava sisältö nähdään selkeästi kristinuskon kautta. Laajemmin ajateltuna sananvalinnan taustalla vaikuttaa oletus kristinuskoon perustuvasta maailmankuvasta, jossa luonto on Jumalan luoma. Alakoulun sananvalinta on neutraalimpi, sillä ”luonto” ei viittaa minkään uskonnon mukaiseen maailmankuvaan. Yläkoulun uskonnonopetuksessa samanlainen neutraali ilmaisu säilyy. Yläkoulun uskonnonopetuksessa käsitellään ympäristöön ja eläimiin liittyviä eettisiä kysymyksiä, joita on tarkoitus pohtia ajankohtaisten esimerkkien kautta (POPS 2014, 408). Vaikuttaa siltä, että yläkoulun uskonnonopetuksessa luontoon liittyviä kysymyksiä käsitellään monipuolisemmin kuin pelkän vaalimisen kautta, mutta aihepiiri pysyy samana kuin rippikoulussa ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa.

Rippikoulu ja uskonnonopetus ottavat molemmat asiakseen käsitellä nuorten elämän arvoja ja valintoja. Jälleen rippikoulussa ja vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa yhtäläisyys on ilmeinen: Siinä missä rippikoulun yksi sisällöistä on ”elämän arvot ja valinnat”, alakoulun puolella ”pohditaan oppilaan omia valintoja ja hänen toimintansa taustalla vaikuttavia arvoja” (RKS 2017, 44–45; POPS 2014, 250). Toisin kuin edellisessä luvussa, sisältöjen ilmaiset opetussuunnitelmissa eivätesivät paljasta suurta näkökulmaeroa, vaan molemmat kuulostavat hyvin neutraaleilta. Yläkoulun uskonnonopetuksessa omien valintojen pohdinnassa mennään vielä syvemmälle, mutta arvoja ei mainita ollenkaan. Tarkoitus on pohtia ”omien valintojen eettisiä ulottuvuuksia ja niiden vaikutusta omaan ja toisen hyvinvointiin” (POPS 2014, 408).

4.5.2 Hyvä elämä rippikoulun sisällöissä

Edellä kuvattujen koulun uskonnonopetuksen kanssa yhteisten sisältöjen lisäksi rippikoulussa käsitellään hyvää elämää ja etiikka monenlaisten teemojen kautta. Rippikoulussa käsitellään muun muassa sitä, minkälaisia ohjeita kristinuskon antaa elämään ja miten kristinuskon sanomaa viedään eteenpäin. Näihin liittyviä sisältöjä ovat

esimerkiksi käskyt, lähimmäisenrakkaus ja diakonia (RKS 2017, 44–45). Kyseisillä sisällöillä on selvä yhteys kristinuskoon, mikä puoltaa opetuksen tunnustuksellisuutta.

Myös siitä, minkälaiden sisältöjen kautta opetetaan elämästä, sen kurjista puolista ja siitä, mitä elämän jälkeen tapahtuu, on löydettävissä yhteys kristilliseen maailmankuvaan. Esimerkiksi ”synti ja armo” aiheena viittaa suoraan kristinuskon oppiin, ja siksi sen olisikin voinut sijoittaa myös taulukon ensimmäiseen kategoriaan. Se on kuitenkin asetettu juuri tähän kategoriaan, sillä se kertoo, kuinka rippikoulussa opetetaan siitä, miten ihmisen ei tulisi toimia. Samalla armo liittyy laajemmin rippikoulun ihmiskäsitykseen, jossa ihminen tekee elämänsä aikana pahaa, mutta on kuitenkin Jumalan rakastama. Siksi katson, että aiheina synti ja armo kuuluvat tiukasti siihen, mitä hyvästä elämästä rippikoulussa opetetaan. Samoin käsitykset taivaasta ja helvetistä opetuksen sisältönä voisi luokitella kristinuskon opiksi, mutta samalla ne kuitenkin kertovat siitä, mitä rippikoulussa opetetaan elämästä ja siitä, mitä elämän jälkeen tapahtuu. Yhteenvetona voisi siis todeta, että rippikoulu käsittelee hyvää elämää painottaen kristinuskon oppeja ja kristinuskoon perustuvaa maailmankuvaa.

Edellä kuvattujen koulun uskonnonopetuksen kanssa yhteisten sisältöjen lisäksi rippikoulussa käsitellään hyvää elämää ja etiikkaa monenlaisten teemojen kautta. Rippikoulun sisällöt näyttävät painottavan muun muassa sitä, minkälaisia ohjeita kristinuskon antaa elämää varten ja miten kristinuskon sanomaa viedään eteenpäin. Näihin kysymyksiin liittyviä sisältöjä ovat esimerkiksi käskyt, lähimmäisenrakkaus ja diakonia (RKS 2017, 44–45). Kyseisistä sisällöistä voisi päätellä, että rippikoulu opettaa nuoria toimimaan kymmenen käskyn ja lähimmäisenrakkauden mukaan. Koska ”diakonia ja lähimmäisenrakkaus” on niputettu yhdeksi sisällöksi, diakoniaa käsitellään mahdollisesti sen kautta, että se on seurakunnan työtä lähimmäisenrakkauden nimissä. Edellä mainitut sisällöt kertovat siis siitä, että hyvä elämä nähdään rippikoulussa ennen kaikkea kristinuskon arvojen kautta, mikä vahvistaa opetuksen tunnustuksellisuutta.

Lisäksi rippikoulusuunnitelman määrittelemissä opetuksen sisällöissä lähestytään hyvää elämää ja etiikkaa elämän kurjien puolien, tulevaisuuden ja kuoleman jälkeisten tapahtumien kautta (RKS 2017, 44–45). Myös näissä teemoissa näkyy yhteys kristilliseen maailmankuvaan. Vertailussa uskonnonopetuksen kanssa ne kertovat

kuitenkin ennen kaikkea, mitä rippikoulussa opetetaan siitä, miten ihmisen tulisi toimia. Samalla ne kertovat laajemmin rippikouluopetuksen taustalla vaikuttavasta ihmiskäsityksestä, jossa ihminen tekee elämänsä aikana pahaa mutta on kuitenkin Jumalan rakastama. Samalla tavalla taivas ja helvetti opetuksen sisältöinä liittyvät tiukasti kristinuskon oppiin, mutta kertovat yhtä aikaa kristillisestä maailmankuvasta. Opetuksen taustalla on ajatus siitä, että Jeesukseen uskovan ihmisen elämä on ikuinen eikä pääty maalliseen kuolemaan (RKS 2017, 12). Myös näistä esimerkeistä huomaa, että hyvään elämään ja etiikkaan liittyvät sisällöt nousevat kristinuskon opeista ja näkemyksistä.

Viimeisenä rippikoulusuunnitelmasta nousevat esille teemat, joilla ei ole niin selvää yhteyttä kristinuskon oppeihin vaan ennemminkin nuoreen itseensä ja hänen ympärillään oleviin ihmisiin. Tällaisia sisältöjä ovat esimerkiksi seksuaalisuus, sukupuoliuus, ystävyys, avioliitto ja perhe (RKS 2017, 44–45). Rippikoulusuunnitelmassa kerrotaan, että opetuksessa huomioitut aiheet perustuvat katekismukseen ja nuorten omiin elämäkysymyksiin (RKS 2017, 44), ja nämä sisällöt vaikuttavat nousevan juuri nuorten elämäkysymyksistä, ei niinkään katekismuksesta. Kansainvälisesti rippikoulusta on aiemmin tehty huomio, että lähes puolet rippikoululaisista ei pidä rippikoulussa opittuja asioita oman arkielämänsä kannalta merkityksellisenä (Schweitzer 2017, 5). Vaikuttaa siltä, että Suomen evankelis-luterilaisen kirkon rippikoulusuunnitelmassa tämä on pyrytty huomioimaan. Pelkän opetussuunnitelman pohjalta ei kuitenkaan voi päätellä, onnistutaanko opetuksessa käsittelemään aiheita nuorille merkityksekkäällä ja heidän elämänsä koskevalla tavalla. Opetuksen sisältöinä kyseiset aiheet ovat luonteeltaan varsin neutraaleja ja universaaleja, ja ne ovatkin rippikoulusuunnitelman tunnustuksettomimpia sisältöjä, sillä ne eivät näytä suoraan liittyvän kristinuskoon. Toki käytännön toteutuksessa näitäkin aiheita voi lähestyä tunnustuksellisesti tai tunnustuksettomasti.

4.5.3 Hyvä elämä uskonopetuksen sisällöissä

Edellä todettiin, että rippikoulusuunnitelman hyvää elämää ja etiikkaa käsittelevistä aiheista monet kumpuavat kristinuskon opeista ja käsityksistä, vaikka tunnustuksettomiaakin sisältöjä löytyy. Myös koulun uskonopetuksen puolelta tähän

kategoriaan sijoittuu kristinuskoon liittyviä aiheita. Vuosiluokilla 3–6 uskonnonopetuksen sisältöihin kuuluvat kristinuskon keskeisimmät eettiset ohjeet (POPS 2014, 250). Tarkemmin ottaen ne pitävät sisällään kultaisen säännön, kymmenen käskyä ja rakkauden kaksoiskäskyn (POPS 2014, 250), joista kaikki on löydettävissä myös rippikoulusuunnitelmasta, vaikka niitä ei ole erikseen mainittu rippikoulun sisällöissä. Rippikoulun tavoitteita ja kristittyinä elämistä kuvaillessa tuodaan esille, että kultainen sääntö on kaikkia kristittyjä koskeva ohje (RKS 2017, 39). Vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa kultaista sääntöä tarkastellaan myös muissa uskonnoissa (POPS 2014, 250). Koska rippikoulussa kultaista sääntöä käsiteellään vain yhden uskonnon eettisenä ohjeena, opetuksen sisältö on tältä osin tunnustuksellista. Alakoulun uskonnonopetuksessa huomioidaan eri uskonnot, mikä taas tekee opetuksen sisällöstä tältä osin tunnustuksetonta.

Kymmenen käskyä on kaikille rippikouluille pakollinen sisältö, joka kaikkien rippikoululaisten on tarkoitus opetella ulkoa (RKS 2017, 47). Rakkauden kaksoiskäsky taas on vapaavalintainen ulkoläksy (RKS 2017, 47), jonka maininta suunnitelmassa kertoo kuitenkin sen keskeisestä asemasta eettisenä ohjeena. Yläkoulun uskonnonopetuksessa samaan aihepiiriin päästään käsiksi kristinuskon eettisen opetuksen ja kristillisten kirkkojen eettisten painotusten kautta. Lisäksi yläkoulussa huomioidaan myös muiden uskontojen eettinen opetus. (POPS 2014, 408.) Vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksesta poiketen yläkoulun uskonnonopetuksessa huomioidaan siis tunnustuksettomalle opetukselle tyypillisesti kristinuskon variaatio ja muuta uskonnot.

Hyvää elämää ja etiikkaa käsitellään koulun uskonnonopetuksessa myös toisen kristinuskoon liittyvän teeman kautta, joka on Raamattu. Vuosiluokilla 3–6 uskonnonopetuksen sisältöihin kuuluvat elämänkysymykset, tunteet ja arvot Raamatun kertomusten kautta ja vuosiluokilla 7–9 Raamatun ja etiikan suhde (POPS 2014, 250, 408). Rippikoulussa Raamattua taas on tarkoitus käyttää paljon lukien, kuunnellen ja keskustellen siitä sekä peilaten sitä nuorten elämään (RKS 2017, 14). Siksi voisi ajatella, että etiikan ja elämänkysymysten pohtiminen Raamatun avulla kuuluu sekä uskonnonopetukseen että rippikouluun, vaikka sitä ei ole aivan samalla tavalla ilmaistu.

Kristinuskoon liittyvien sisältöjen lisäksi koulun uskonnonopetuksessa tässä kategoriassa on sekä alakoulun että yläkoulun puolella koko joukko sisältöjä, jotka eivät ole sidoksissa mihinkään uskontoon. Molemmissa opetussuunnitelmissa sisällöiksi mainitaan ihmisoikeuksia ja globaalia vastuuta koskevat kysymykset (POPS 2014, 250, 408). Vuosiluokkien 3–6 erityisyydeksi nousee pyhyys eri uskonnoissa sekä oppilaan elämäntaidot, itsetuntemus, tunnetaidot ja hyvinvointi. Vuosiluokilla 7–9 taas käsitellään etiikan peruskäsitteitä sekä eettisiä kysymyksiä elämänkysymysten ja suomalaisen yhteiskunnan kautta (POPS 2014, 408). Nämä uskonnonopetuksen moninaiset aiheet ovat luonteeltaan tunnustuksettomia, sillä ne eivät käsittele tiettyä uskontoa vaan elämänkysymyksiä yleisesti. Jos tilannetta vertaa rippikoulun sisältöihin, voi huomata, että rippikoulussa sisällöt painottuvat enemmän kristinuskoon. Täysin tunnustuksettomana uskonnonopetukseen ei kuitenkaan näyttäyty, sillä osa sisällöistä liittyy kristinuskon eettisiin ohjeisiin ja Raamattuun, eikä muita uskontoja huomioida samalla tavalla.

4.6 Yhteenveto opetussuunnitelmien sisällöistä

Ennen kuin siirrytään tarkastelemaan kyselyaineiston tuloksia, kokoon opetussuunnitelmien määrittelemistä sisällöistä muodostuneita keskeisimpiä huomioita ja niiden yhteyksiä aiempaan tutkimukseen. Analyysin aluksi jaoin opetettavat sisällöt neljään kategoriaan, jotka ovat kristinuskon ja sen keskeiset opit; muut katsomukset, tiede ja kulttuuri; rituaalit ja uskonto arjessa sekä hyvä elämä ja etiikka. Ensimmäisen kategorian sisällöt liittyvä ainoastaan yhteen uskontoon, mikä johtaa siihen, että kyseisen kategorian sisällöt yksinään tarkasteltuna vaikuttavat hyvin tunnustuksellisilta. Jotta sisältöjen tunnustuksellisuudesta saa oikean kokonaiskuvan, pitää analyysissä huomioida myös seuraava kategoria, josta käy ilmi muiden uskontojen ja katsomusten rooli opetettavissa sisällöissä.

Toisen kategorian sisällöt kertovatkin tarkemmin rippikoulun ja uskonnonopetuksen välisestä erosta. Vaikka uskonnonopetuksessa painottuu kristinuskoon liittyvät sisällöt, siinä käsitellään myös muita uskontoja. Rippikoulussa muiden uskontojen rooli opetettavissa sisällöissä on huomattavasti pienempi ja näkökulma niiden käsittelyssä näyttää olevan kristittyinä olemisessa. Rippikoulun sisällöt ovat siis pääosin

tunnustuksellisia, mutta joitakin tunnustuksettomiaakin piirteitä löytyy. Verratessa uskonnonopetuksen sisältöjä Pyysiäisen (1982) määritelmään tunnustuksellisuudesta, voidaan todeta, että uskonnonopetuksen sisällöt ovat tunnustuksettomampia kuin rippikouluopetus sisällöt. Ne eivät kuitenkaan ole täysin tunnustuksettomia, sillä opetuksen sisällöissä painottuu kristinuskon muita katsomuksia ja uskontoja enemmän. Tämä johtaa pohtimaan, perustuuko uskonnonopetuksen tunnustuksettomuus ennen kaikkea opetuksen menetelmiin eikä niinkään sisältöihin ja voiko pelkkiä sisältöjä tarkastelemalla sanoa mitään opetuksen tunnustuksellisuudesta tai tunnustuksettomuudesta.

Toisaalta uskonnonopetuksen sisältöjen painottuminen kristinuskoon voi liittyä myös siihen, miten tunnustuksellisuus tai objektiivisuus mielletään missäkin yhteydessä. Jenny Berglund (2022) on esittänyt, että ruotsalaisten mieltämä objektiivisuus tai tunnustuksellisuus näyttäytyy hyvin luterilaisena, vaikka ruotsalaisen yhteiskunnan sisältä sitä on vaikea hahmottaa. Pohdinkin, näkyykö sama ilmiö suomalaisessa uskonnonopetuksessa siten, että tunnustuksettomaksi määritellyssä uskonnonopetuksessa sallitaan kristinuskon painottuminen sen sisällöissä. Suomalaisen yhteiskunnan ja sen historian takia kristinuskoon painottuva opetus mielletään ehkä helpommin objektiiviseksi, vaikka ulkopuolisen silmin opetuksen sisällöt voivat näyttää tunnustuksellisilta.

Rituaaleja ja uskontoa arjessa käsittelevistä sisällöistä keskeisin huomio on se, että vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksen ja rippikoulun sisällöissä on huomattavan paljon yhtäläisyyksiä. Sen sijaan yläkoulun uskonnonopetuksessa tämän kategorian sisältöjä on hyvin vähän, ja niillä ei ole juurikaan yhtäläisyyksiä rippikoulun sisältöihin. Hyvää elämää ja etiikkaa käsitteleviä sisältöjä on kaikissa kolmessa opetussuunnitelmassa suhteellisen paljon, mutta rippikoulun ja uskonnonopetuksen välillä on näissä sisällöissä hyvin vähän yhtäläisyyksiä. Rippikoulun sisällöissä huomioitavaa on se, että hyvää elämää ja etiikkaa käsitellään myös sellaisten sisältöjen kautta, jotka eivät näytä liittyvän suoraan kristinuskoon tai sen oppeihin, mikä on rippikoulun sisällöille epätyypillistä.

Uutta rippikoulusuunnitelmaa tarkastellessa Eveliina Ojala (2021) ottaa esille rippikoulusuunnitelmaankin kirjatun maininnan, jonka mukaan uskonnonopetuksessa on kyse uskonnosta ilmiönä ja uskontotiedosta. Rippikoulu taas keskittyy nuoren mahdollisuuteen rakentaa kristillistä identiteettiä ja hengellistä elämää. Samankaltaisia havaintoja on tehty myös aiempien opetussuunnitelmien pohjalta. Uskonnonopetuksen tavoitteeksi on nähty yleissivistävä opetus uskonnoista, kun taas rippikoulussa keskitytään uskonnon omakohtaiseen oppimiseen (Husso 2006; ks. myös Innanen 2009a). Näen, että näillä havainnoilla on yhteys myös siihen, miten opetussuunnitelmien kuvailemissa sisällöissä näkyy rippikoulun ja uskonnonopetuksen näkökulmaero. Vaikka rippikoulussa ja uskonnonopetuksessa käsitellään osittain samoja aiheita, rippikouluopetuksessa näkökulma näyttää painottavan kristinuskoa ja kristittyinä elämistä, kun taas uskonnonopetuksen näkökulma näyttää olevan neutraalimpi. Sisältöjen käsitteleminen tietystä näkökulmasta johtaa siihen, että rippikoulu antaa eväitä kristillisen identiteetin ja hengellisen elämän rakentamiseen samalla kun uskonnonopetus tarkastelee uskontoa ilmiönä. Toki myös se, että lähes kaikki rippikoulun sisällöt liittyvät kristinuskoon, kun taas uskonnonopetuksessa käsitellään muitakin uskontoja, puoltaa samaa eroa rippikoulun ja uskonnonopetuksen välillä.

5 Nuorten ajatuksia rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöistä

5.1 Yhteiset ja eriävät sisällöt nuorten mukaan

Kyselyaineiston analyysissä edetään tarkastelemalla ensin kyselyyn vastanneiden käsityksiä siitä, mitkä rippikoulun sisällöt olivat heille ennestään tuttuja uskonnonopetuksessa ja mitkä eivät, eli miten sisältöjen yhtäläisyydet ja erot näyttäytyvät heille. Seuraavaksi käsittelemme rippikouluopetuksen ja uskonnonopetuksen mahdollista näkökulmaeroa aiheiden käsittelyssä sekä nuorten ajatuksia opetuksen tunnustuksellisuudesta. Lopun yhteenvedossa käsittelemme kyselyaineistosta muodostuneita keskeisimpiä huomioita. Kyselyyn osallistui kaikkiaan 43 rippikoululaista, joista 38 kertoi osallistuvansa koulussa evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen. Kolme vastaajaa kertoi osallistuvansa elämänkatsomustiedon opetukseen ja kaksi vastaajaa jonkin muun katsomusaineen opetukseen. Koska tutkielma perustuu nimenomaan evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen ja rippikouluopetuksen

vertailuun, kyselyaineiston analyysi painottuu juuri evankelisluterilaisen uskonnon oppilaisiin. Analyysissä tehdään kuitenkin joitain huomioita myös elämäkatsomustiedon ja muiden katsomusaineiden opetukseen osallistuvien vastauksista.

Kyselyn mukaan rippikoululaiset tunnistavat rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteiseksi opetettavaksi sisällöksi varsinkin Jeesuksen. Kaiken kaikkiaan evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvista 38 vastaajasta 16 vastaajaa eli melkein puolet mainitsevat Jeesuksen tavalla tai toisella. Myös kaikki kolme elämäkatsomustiedon opetukseen osallistuvaa rippikoululaista vastaavat yhteiseksi sisällöksi juuri Jeesuksen.⁸ Osa vastaajista tarkentaa, että Jeesuksesta nimenomaan hänen kuolemansa tai ylösnousemuksensa oli uskonnonopetuksesta ennestään tuttua.⁹ Tämä saattaa kertoa osaltaan siitä, että rippikoulussa on mahdollisesti käsitelty paljon Jeesuksen kuolemaa ja siksi juuri se osa Jeesuksen elämää tuodaan esille vastauksissa. Toisaalta kyselystä selviää, että tietyt yksityiskohtaisemmat asiat Jeesuksesta olivat vastaajille ennen rippikoulua vieraita. Esimerkiksi yksi vastaaja kertoo, että uskonnonopetuksesta ei ollut tuttua se, miksi Jeesus ristiinnaulittiin.¹⁰ Toinen vastaaja taas kirjoittaa, että Jeesuksen kyky herättää eloon kuolleita tuli rippikoulussa uutena asiana.¹¹

Toiseksi rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteiseksi sisällöksi kyselyvastausten mukaan nousee Jumala tai Jumalan kolminaisuus. Kahdeksan kyselyyn vastanneista rippikoululaisista ilmoittaa, että juuri Jumala tai kolminaisuus oli heille ennestään tuttua uskonnonopetuksesta.¹² Uskonnonopetuksen opetus suunnitelmissa Jumalaa ei mainita erikseen, mutta sekä vuosiluokkien 3–6 että vuosiluokkien 7–9 opetuksen sisällöksi kuuluu kristinuskon keskeisimmät opit (POPS 2014, 250, 408). Mitä ilmeisemmin kristinuskon oppien yhteydessä uskonnonopetuksessa käydään läpi Jumalaa ja/tai Jumalan kolminaisuutta, sillä moni kyselyyn vastaaja kertoo juuri sen olleen uskonnonopetukselle ja rippikoululle yhteistä. Vain kaksi vastaajista kertoo, että Jumala

---

⁸ TKU/O/23/56_1; TKU/O/23/56_7; TKU/O/23/56_36.

⁹TKU/O/23/56_5; TKU/O/23/56_22; TKU/O/23/56_25; TKU/O/23/56_33; TKU/O/23/56_35; TKU/O/23/56_42; TKU/O/23/56_43.

¹⁰ TKU/O/23/56_5.

¹¹ TKU/O/23/56_42

¹² TKU/O/23/56_6; TKU/O/23/56_8; TKU/O/23/56_16; TKU/O/23/56_21; TKU/O/23/56_31; TKU/O/23/56_36; TKU/O/23/56_37; TKU/O/23/56_38.

opetuksen sisältönä ei ollut tuttu uskonnonopetuksesta. Lisäksi Jumalan kolminaisuuteen liittyen kaksi kertoo, että Jumalan kolmesta persoonasta juuri Pyhä Henki tuli uutena asiana rippikoulussa.¹³ Kun kyselyssä selvitetään nuorten ajatuksia siitä, miten nuorten sitouttaminen kristinuskon sisältöihin näkyy rippikoulussa, yksi vastaajista tuo esille, että ”Lähes kaikki asiat liittyy täällä jumalaan”.¹⁴ Vastauksesta voi siis tulkita, että varsinaisen opetuksen lisäksi Jumalaa käsitellään muutenkin rippikoulussa paljon.

Kolmas monelle uskonnonopetuksesta tuttu sisältö rippikouluopetuksessa on sakramentit. Evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvista vastaajista viisi mainitsee sakramentit yleisesti tai molemmat sakramentit erikseen ja kaksi vastaa nimenomaan kasteen.¹⁵ Luterilaisia sakramentteja käsitellään opetussuunnitelman mukaan etenkin vuosiluokkien 3–6 uskonnonopetuksessa (POPS 2014, 250), joten tässä kohtaa ainakin osan rippikoululaisten kokemus vastasi opetussuunnitelmista tehtyä vertailua, jossa sakramentit todettiin yhteiseksi sisällöksi (ks. alaluku 4.4). Jälleen voidaan kuitenkin huomata, että muutamille vastaajille sakramentit eivät olleet tuttuja uskonnonopetuksesta. Kaksi evankelisluterilaiseen uskonnon opetukseen osallistuvaa nimittäin vastaa yksiselitteisesti sakramentit kysyttäessä, mitkä rippikoulun sisällöt eivät olleet heille ennestään tuttuja uskonnonopetuksesta.¹⁶ Kolmas tarkentaa vastaustaan kirjoittamalla: ”No jotkut pikku jutut, kuten termi sakramentit”.¹⁷ Hänen kohdallaan kyse voi olla nimenomaan kyseisen termin selityksestä.

Yllättävä huomio sisältöihin liittyvissä vastauksissa on se, että hyvin harva kertoo uskonnonopetuksen ja rippikoulun yhteiseksi sisällöksi Raamatun, vaikka Raamattu aiheena mainitaan monessa kohtaa uskonnon opetussuunnitelmissa. Sitä käsitellään monipuolisesti sekä ala- että yläkoulussa, ja siihen liittyviä sisältöjä ovat esimerkiksi Raamatun syntyhistoria, kertomukset ja vaikutukset kulttuuriin (POPS 2014, 250, 408). Silti vain kaksi kyselyyn vastanneista mainitsee Raamatun kysyttäessä uskonnonopetuksesta tuttuja sisältöjä rippikoulussa.¹⁸ Toki tämä ei kerro koko totuutta,

---

¹³ TKU/O/23/56_2; TKU/O/23/56_30.

¹⁴ TKU/O/23/56_23.

¹⁵ TKU/O/23/56_2; TKU/O/23/56_15; TKU/O/23/56_16; TKU/O/23/56_18; TKU/O/23/56_19; TKU/O/23/56_21; TKU/O/23/56_30;

¹⁶ TKU/O/23/56_22; TKU/O/23/56_36.

¹⁷ TKU/O/23/56_22.

¹⁸ TKU/O/23/56_29; TKU/O/23/56_39.

sillä kaikki kyselyn vastaajat kirjoittavat vastaukset melko lyhyesti kertomalla yhden tai korkeintaan muutaman eri seikan. Osalle Raamattu saattaa siis olla uskonnonopetuksesta tuttu, vaikka sitä ei vastauksessa tuokaan esille. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös se, että muutama vastaajaa mainitsee uudeksi opituksi sisällöksi eli uskonnonopetuksesta poikkeaviksi aiheiksi erilaisia yksityiskohtia Raamatusta. Kaksi vastaajista kirjoittaa, että heille uusi asia rippikoulussa oli evankeliumit, ja toinen heistä lisää myös luomiskertomuksen.¹⁹ Kolmas toteaa, että osa hänen lukemistaan Raamatun kohdista oli hänelle uusia.²⁰ Näiden vastausten antaminen edellyttävät sen, että ainakin kyseisille vastaajille Raamattu oli osittain tuttu jo ennestään, sillä he osasivat tarkentaa, mitkä kohdat eivät olleet tuttuja.

Synnit ja kysymys taivaaseen pääsystä korostuu ennen kaikkea rippikoulun sisältönä, sillä kukaan ei ole maininnut näihin liittyviä aiheita uskonnonopetukselle ja rippikoululle yhteiseksi aiheeksi. Sen sijaan synnit mainitaan kolmessa vastauksessa ja taivaaseen pääsy kahdessa vastauksessa, kun kysytään rippikoulun sisältöjä, jotka eivät olleet ennestään uskonnonopetuksesta tuttuja.²¹ Lisäksi rippikouluopetukselle tunnusomaiseksi asiaksi nousee uskonnonopetuksesta poikkeavat tavat opettaa. Eräs vastaaja kertoo, että rippikoulussa hän oppi, minkälaista on käydä ehtoollisella. Ehkä kyseinen rippikoululainen siis tiesi ennestään, mikä on ehtoollinen, mutta rippikoulussa hän oppi, millaista se on käytännössä. Opetusmenetelmien näkökulmasta opetus on tunnustuksellista, mikäli opetuksen keinoina käytetään uskonnonharjoitusta (Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19). Ehtoollista käsittelevä vastaus konkretisoi rippikouluopetuksen mahdollisuutta sisältöjen käsittelyyn tunnustuksellisin keinoin. Samalla se alleviivaa, että uskonnonopetuksessa uskonnonharjoitus ei ole mahdollista.

Kysyttäessä, mitkä rippikoulun sisällöt olivat tai eivät olleet rippikoululaisille ennestään tuttuja, monet vastaavat kysymykseen määrällisesti. Niistä vastaajista, jotka eivät tarkenna vastaustaan tiettyihin sisältöihin, lähes kaikki kertovat, että monet tai lähes kaikki rippikoulussa käsitellyt asiat olivat ennestään tuttuja uskonnonopetuksesta. Vain yksi evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvista ilmaisi, ettei tiedä, mitkä

---

¹⁹ TKU/O/23/56_8; TKU/O/23/56_12.

²⁰ TKU/O/23/56_17.

²¹ TKU/O/23/56_29; TKU/O/23/56_35; TKU/O/23/56_40; TKU/O/23/56_16.

sisällöt olivat hänelle tuttuja.²² Kaikista vastaajista ainoastaan yksi kertoo, ettei mikään rippikoulun sisältö ollut hänelle uskonnonopetuksesta tuttu, ja hän kertookin osallistuvansa jonkin toisen katsomusaineen opetukseen.²³ Kaiken kaikkiaan kyselystä voi siis päätellä, että evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuville rippikoulun sisällöt ovat jossain määrin tuttuja ja monelle hyvinkin tuttuja.

Edellä tehdystä huomiosta päästäänkin siihen, että kyselyyn osallistuneiden rippikoululaisten käsitys kristinuskosta ei muuttunut pääosin mitenkään. Kysymys ”Miten käsityksesi kristinuskosta muuttui rippikoulun myötä?” on tarkoituksella muotoiltu avoimeksi, jotta nuoret kuvailisivat oppimaansa ja mahdollisia muutoksia käsityksissään. Vastaukset painottuvat kuitenkin siihen, muuttuiko käsitys kristinuskosta vai ei. Toisenlainen kysymyksenasettelu olisi voinut tuottaa erilaisia vastauksia, mutta mielenkiintoiseksi tutkimustulokseksi muodostuu myös se, että suurin osa rippikoululaisista toteaa käsityksensä pysyneen samana. Kaikkiaan 27 vastaajaa 38 evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvista kertoo, ettei käsitys muuttunut mitenkään. Myös tämä huomio johtaa päätelmään, että rippikoulun kristinuskoon painottuvat sisällöt ovat rippikouluun meneville nuorille hyvinkin tuttuja.

Edellisestä huomiosta poiketen kolme vastaajaa kertoo heidän käsityksensä kristinuskosta laajentuneen, tietojensa karttuneen tai ymmärryksensä lisääntyneen, mikä vaikuttaa liittyvän nimenomaan opetuksen tiedolliseen puoleen.²⁴ Sen sijaan oman uskonsa vahvistumisesta kertoo neljä vastaajaa.²⁵ Mielenkiintoinen on myös erään rippikoululaisen vastaus, joka liittyy ennen kaikkea kristinuskon sanomaan. Hän kertoo lyhyesti ja ytimekkäästi, että ”jeesus rakastaa mua”.²⁶ Kysymyksenasettelu ei ohjannut vastaajia suoraan kertomaan kristinuskoon liittyvistä opituista sisällöistä eikä toisaalta uskostaan, vaan se antoi vastaajille vapauden kertoa käsityksestään mitä vain. Siksi vastauksista ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, miten rippikoulu vaikutti vastaajien mahdolliseen uskoon, ellei he kerro siitä edellä mainitulla tavalla itse. 27 rippikoululaisen vastaukset, joissa he kertovat, että käsitys kristinuskosta ei ole muuttunut, ei kerro mitään heidän uskostaan. Toisaalta vastaukset eivät myöskään kerro

---

²² TKU/O/23/56_3.

²³ TKU/O/23/56_41.

²⁴ TKU/O/23/56_14; TKU/O/23/56_21; TKU/O/23/56_29.

²⁵ TKU/O/23/56_30; TKU/O/23/56_31; TKU/O/23/56_38; TKU/O/23/56_42.

²⁶ TKU/O/23/56_34.

siitä, millaisena rippikoululaiset kristinuskoa pitävät tai liittävätkö he siihen positiivisia, negatiivisia tai neutraaleja ajatuksia.

5.2 Rippikoulun ja uskonnonopetuksen näkökulmaero

Opetussuunnitelmien vertailussa (luku 4) useassa kohtaa käy ilmi, että rippikoulun ja uskonnonopetuksen näkökulma näyttää eroavan, vaikka monet sisällöt käsittelevätkin samoja aiheita. Kyselyn vastauksista on havaittavissa, että myös rippikoululaiset huomaavat eroja käytännön opetuksessa. Nuorten vastaukset antavat arvokasta tietoa siitä, miten näkökulmaero näyttäytyy heille. 27 vastaajaa kaikista evankelisluterilaisen uskonnon opetuksessa käyvistä rippikoululaisista ilmaisevat kokevansa, että rippikoulussa aiheita käsitellään eri näkökulmasta kuin uskonnonopetuksessa. Vain kahdeksan vastaajaa kertoo, että rippikouluopetuksen ja uskonnonopetuksen näkökulma on samanlainen, ja kaksi vastaajaa ei osannut sanoa tai jätti vastauksen tyhjäksi.

Rippikouluopetuksen ja uskonnonopetuksen väliselle näkökulmaerolle annetaan kahdenlaisia perusteluja, joista toiset liittyvät käytännön opetukseen ja opetusmenetelmiin ja toiset opetuksen tunnustuksellisuuteen. Kaikkein yleisin perustelu on se, että rippikoulussa sisältöjä käsitellään tarkemmin tai aiheisiin perehdytään syvemmin. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavanlaisista vastauksista: ”Kyllä rippikoulussa aiheet käydään tarkemmin lävitse”, ”Koulussa ei käydä asioita yhtä yksityiskohtaisesti” ja ”joo kun sillee koulussa vaan sanotaan ne asiat, mutta täällä niihin mennään sillei syvemmin ja mietitään sitä enemmän”.²⁷ Näistä viimeisin esimerkki antaa vaikutelman, että rippikoulussa nuorten omalle pohdinnalle annetaan enemmän tilaa, kun taas uskonnonopetuksessa asiat todetaan oppilaille. Myös yksi elämäkatsomustiedon tunneille osallistuva rippikoululainen toteaa, että rippikoulussa asioita käsitellään tarkemmin kuin koulun opetuksessa.²⁸

Sen lisäksi, että asioita käsitellään rippikoulussa tarkemmin, osa vastaajista kertoo rippikouluopetuksen monipuolisuudesta. Yhden vastaajan mielestä opetettavia sisältöjä käsitellään monipuolisemmin kuin uskonnonopetuksessa, ja toisen mukaan oppiminen

---

²⁷ TKU/O/23/56_15; TKU/O/23/56_17; TKU/O/23/56_14.

²⁸ TKU/O/23/56_7.

tapahtuu muutenkin kuin lukemalla eli opetusmenetelmät ovat monipuolisemmat.²⁹ Samaa aihetta liippaa myös käsitys siitä, että sisällöt tulevat tutuksi päivittäin.³⁰ Tulkitsen, että tämä vastaaja tarkoittaa vastauksellaan sitä, että rippikoulussa ja etenkin rippileirillä opetettavat aiheet ovat mukana päivittäin monipuolisesti eri tilanteissa.

Osa näkökulmaerojen perusteluista liittyy näkemykseni mukaan selvästi tunnustuksellisen ja tunnustuksettoman opetuksen eroihin. Eräs vastaajista näkee uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen näkökulman eroavaisuuden siinä, että ”uskonnontunnilla opitaan yleis tietoa eri uskonnoista”.³¹ Vastaus pitää sisällään kaksi ulottuvuutta: Uskonnonopetus tarjoaa yleistietoa ja käsittelee kaikkia uskontoja. Näistä jälkimmäinen tuodaan esille myös toisessa vastauksessa.³² Nämä vastaukset kattavat melko hyvin sen, mitä rippikoulun suhteesta uskonnonopetukseen sanotaan rippikoulusuunnitelmassa. Koska uskonnonopetus käsittelee yhä enemmän uskontotietoa ja uskontoa ilmiönä, rippikoulun tarkoitus on antaa välineitä kristityn identiteetin ja hengellisen elämän rakentamiseen (RKS 2017, 65). Edellä mainitut vastaukset kertovat siitä, että kyseiset vastaajat ovat oivaltaneet, miten uskonnonopetuksen sisällöissä on huomioitu tunnustuksettomuus. Uskonnonopetuksessa käsitellään erilaisia katsomuksia ja uskontoja, vaikkakin opetussuunnitelmasta voidaan todeta, että kristinuskon aiheilla on sisällöissä erityinen asema (ks. luku 4).

Rippikoulun tunnustuksellista luonnetta kuvaillaan myös sellaisissa vastauksissa, joissa kerrotaan, että opetuksen sisältöjä lähestytään jollain tavalla uskon kautta.³³ Eräs vastaaja kuvailee sitä näin: ”Rippikoulussa asioita käsitellään uskovaisten näkökulmasta ja uskonnotunneilla maallistuneiden ihmisten näkökulmasta”.³⁴ Tästä voisi päätellä, että osa rippikoululaisista kokee, että opetettavia asioita lähestytään rippikoulussa ikään kuin kristinuskon sisäpuolelta kun taas uskonnonopetuksessa niitä lähestytään ulkopuolelta. Sama huomio nousee esille opetussuunnitelmia vertaillen, sillä joidenkin tunnustuksettomien sisältöjen käsittely näyttää tapahtuvan kristittynä olemisen kautta

---

²⁹ TKU/O/23/56_42; TKU/O/23/56_9

³⁰ TKU/O/23/56_10.

³¹ TKU/O/23/56_16.

³² TKU/O/23/56_21

³³ TKU/O/23/56_23; TKU/O/23/56_33; TKU/O/23/56_39.

³⁴ TKU/O/23/56_33.

(ks. luku 4). Tunnustuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden näkymistä sisältöjen opetuksessa käsitellään enemmän seuraavassa alaluvussa 5.3.

Mikäli vastaaja kertoo, että hänen mielestään uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen näkökulmassa ei ole eroa, on perusteluja luonnollisesti vaikeampi määritellä. Yksi vastaajista on kuitenkin sanoittanut asiaa niin, että ”molemmissa jeesustellaan samanlailla”.³⁵ On mahdotonta tietää varmaksi, mitä vastauksella tarkalleen tarkoitetaan. Se voisi kuitenkin viitata esimerkiksi siihen, että rippikoulussa ja uskonnonopetuksessa molemmissa käsitellään paljon kristinuskoa ja Jeesusta, mikä on opetussuunnitelmien mukaan totta. Sekä opetussuunnitelmat että rippikoululaisten vastaukset paljastavat, että Jeesus ja muut kristinuskoon liittyvät aiheet ovat rippikoulun ja uskonnonopetuksen ilmeisimpiä yhtäläisyyksiä niiden opetettavissa sisällöissä. Toiseksi vaihtoehdoksi vastaukselle näen sen, että oppilas kokee tavalla tai toisella esimerkiksi opetusmenetelmien tai saamansa tiedon kautta, että kummankin tahon opetus sitoo häntä kristinuskoon.

5.3 Nuorten näkemyksiä tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta

Kyselyn kaksi viimeistä kysymystä pyrkivät saamaan vastauksia siihen, millaisia ajatuksia nuorilla syntyy rippikouluopetuksen ja uskonnonopetuksen tunnustuksellisesta tai tunnustuksettomasta luonteesta. Koska rippikoululaiset eivät todennäköisesti tiedä termien tunnustuksellinen ja tunnustukseton merkityksiä, olen pyrkinyt avaamaan kysymyksiä seuraavasti. Tunnustuksellisuutta selitetään kyselyyn vastaajille siten, että rippikoulun tarkoitus on, että nuoret pitäisivät kristinuskon sisältöjä itselleen tärkeinä ja heidän uskonsa Jumalaan vahvistuisi. Uskonnonopetusta taas kuvaillaan siten, että sen tarkoitus ei ole kannustaa mihinkään uskoon vaan käsitellä uskontoja neutraalisti. (ks. liite 2.) Näillä selityksillä on pyritty myös tavoittamaan tunnustuksellisuuden tai tunnustuksettomuuden yhteyttä opetettaviin sisältöihin. Suurin osa vastaajista kertoo, että kyseiset kuvailut opetuksesta pitävät paikkansa.

---

³⁵ TKU/O/23/56_19.

Tarkastellaan ensiksi rippikoululaisten antamia vastauksia liittyen rippikoulun luonteeseen. Koska tähän kysymykseen vastaaminen ei varsinaisesti vaadi kokemusta koulun evankelisluterilaisen uskonnon opetuksesta, huomioidaan analyysissä kaikki vastaajat. Kaikista vastaajista viisi kertoo, että tunnustuksellisuus kyselyssä kuvailemalla tavalla ei näy mitenkään rippikoulussa ja kaikkiaan 14 ei osannut sanoa tai jätti tämän kohdan tyhjäksi. Sitä vastoin 22 vastaajaa tunnistaa rippikoulun sitouttavan luonteen, ja heistä 18 antaa vastaukselleen jonkinlaisen selityksen.

Vastausten perusteluissa korostuu kaksi teemaa. Opetus nähdään tunnustuksellisenä joko opetuksen sisältöjen tai opetusmenetelmien ja rippikoulussa eletyn arjen kautta. Vastaajat kertovat, että opetuksen sisällöissä käsitellään ennen kaikkea kristinuskoon, Jumalaan ja Jeesukseen liittyviä aiheita.³⁶ Näissä vastauksissa näyttää konkretisoituvan tunnustuksellisten sisältöjen määritelmä, jonka mukaan opetus on tunnustuksellista, jos se sisältää vain tiettyyn uskontoon liittyviä aiheita (Pyysiäinen 1982, 76–78; Kimanen 2015, 18–19; Kimanen 2017, 19). Opetusmenetelmiä lähestytään useissa vastauksissa eri seikkojen kautta. Esimerkiksi yksi vastaaja kertoo, että opetuksen tunnustuksellisuus näkyy jumalanpalveluksessa.³⁷ Toinen kertoo, että rippikoulusta on saanut vinkkejä rukoiluun.³⁸ Yksi elämäkatsomustiedon opetukseen osallistuva viittaa myös rukoiluun kertomalla, että rippikoulussa rukoillaan paljon.³⁹ Edellä mainituissa vastauksissa kerrotaan uskonnonharjoituksesta opetuksen menetelmänä, mikä kertoo siitä, että opetuksen sisältöjä käsitellään tunnustuksellisesti. Rippikouluopetuksen sitouttava luonne avautuu siis rippikoululaisille ennen kaikkea sen kautta, mitä opetetaan ja miten opetetaan.

Opetuksen sisältöihin ja menetelmiin viittaavien vastausten lisäksi rippikouluopetusta kuvaillaan myös muista näkökulmista. Mielenkiintoisen huomion on tehnyt eräs vastaaja, joka kertoo, että ”Muut kaverit ja riparilaiset ovat jutelleet kristinuskosta paljon enemmän”.⁴⁰ Tämä voisi viitata siihen, että opetuksessa on onnistuttu sitouttamaan rippikoululaisia kristinuskoon, jolloin myös heidän keskinäinen keskustelunsa aiheeseen liittyen on lisääntynyt. Toinen vastaaja liittää vastaukseensa

---

³⁶ TKU/O/23/56_10; TKU/O/23/56_23; TKU/O/23/56_24; TKU/O/23/56_33; TKU/O/23/56_35.

³⁷ TKU/O/23/56_4.

³⁸ TKU/O/23/56_14.

³⁹ TKU/O/23/56_7.

⁴⁰ TKU/O/23/56_21.

ajatuksia arvoista ja toimintatavoista: ”Kaikkia kunnioitetaan ja kaikille ollaan mukavia sekä yhdenvertaisia”.⁴¹ Voisi ajatella, että kyseinen vastaaja näkee, että rippikoulun tiivis yhteys kristinuskoon ja sen arvoihin näkyy kaikessa toiminnassa ja rippikoulun arjessa.

Uskonnonopetuksen luonnetta kuvailevissa vastauksissa palataan analysoimaan vain evankelisluterilaiseen uskonnonopetukseen osallistuvien vastaajien ajatuksia. Kysyttäessä uskonnonopetuksen sitouttamattomasta luonteesta, vain yksi ilmaisee, että se ei näy opetuksessa mitenkään.⁴² Kymmenen vastaajaa ei osaa sanoa tai jättää vastauksen tyhjäksi. Sen sijaan 23 vastaajaa kertoo, että tämä näkyy uskonnonopetuksessa, ja 17 vastaajaa antaa näkemykselleen perustelun. Yleisin perustelu on se, että uskonnonopetuksessa käsitellään eri uskontoja tai kaikkia uskontoja. Toki on huomioitava, että kysymyksenasettelu voi ohjata tämänkaltaiseen vastaukseen (ks. liite 2). Esimerkiksi eräs vastaaja kertoo, että uskonnonopetuksessa ”Käydään perusasiat läpi eri uskonnoista”.⁴³

Toiseksi yleiseksi perusteluksi nousee se, että rippikoulussa asioita käsitellään tarkemmin. Tämä aiemminkin esille noussut huomio on löydettävissä esimerkiksi seuraavasta vastauksesta: ”se että sanotaan miten asia on eikä niihin sillee perehtyä sen enempää ja kerrota sillee syvemmin ja eri näkökulmista niitä”.⁴⁴ Toisaalta sama asia tulee todettua myös sen kautta, että uskonnonopetuksessa eri uskontoja käydään läpi vain vähän tai niitä käsitellään vain pinnallisesti.⁴⁵ Kahdesta vastauksesta käy ilmi, että uskonnonopetuksessa uskontoja ja katsomuksia käsitellään vastaajien mukaan tasapuolisesti.⁴⁶

Vain kahden rippikoululaisen vastauksissa kerrotaan, että rippikouluun liittyy heidän mielestään jonkinlaista pakkoa tai ”tuputusta”.⁴⁷ Tämä kattaa myös edellistä eli rippikoulua käsittelevän kysymyksen vastaukset. Vertailukohtana yhden rippikoululaisen vastauksesta kuuluu mielipide, jonka mukaan oman uskonnon

---

⁴¹ TKU/O/23/56_29.

⁴² TKU/O/23/56_25.

⁴³ TKU/O/23/56_8.

⁴⁴ TKU/O/23/56_14.

⁴⁵ TKU/O/23/56_15; TKU/O/23/56_29.

⁴⁶ TKU/O/23/56_23; TKU/O/23/56_9.

⁴⁷ TKU/O/23/56_6; TKU/O/23/56_19.

oppimiselle on tarvetta: ”- - omasta uskonnosta ei saa tarpeeksi tietoa toisin kuin rippikoulussa”.⁴⁸ Kaiken kaikkiaan voi todeta, että rippikoululaisilla on ajatuksia siitä, miten sitouttaminen uskontoon näkyy tai on näkymättä opetuksessa. Aihetta lähestytään eri vastauksissa eri näkökulmista, mutta keskeisiksi teemoiksi nousevat opetuksen sisällöt ja opetusmenetelmät. Rippikoululle tyypilliseksi tavaksi käsitellä opetettavia sisältöjä mainitaan toistuvasti se, että aiheita käsitellään tarkasti ja niihin perehdytään syvemmälle kuin uskonnonopetuksessa.

5.4 Yhteenveto kyselystä

Kyselyaineisto on suhteellisen pieni, ja kyselyyn osallistui vain kaksi eri rippikouluryhmää. Siksi aineistosta ei voida eikä ole tarkoituskaan tehdä kattavia yleistyksiä. Kokonaisuudessaan kyselyaineiston keskeisimpiä huomioita on se, että monet vastaajat kertoivat useiden rippikoulun sisältöjen olleen heille ennestään tuttua uskonnonopetuksesta. Suurin osa kertoo myös, ettei käsitys kristinuskosta muuttunut rippikoulun myötä lainkaan. Nämä koettuun opetussuunnitelmaan perustuvat huomiot nuorten vastauksista konkretisoivat sitä seikkaa, että rippikoulussa ja uskonnonopetuksessa etenkin kristinuskoon liittyvät aiheet ovat molemmille yhteisiä.

Tarkemmin ottaen nuoret pitävät rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteisinä sisältöinä etenkin Jeesusta, Jumalaa ja sakramenteja, jotka todettiin myös opetussuunnitelmien analyysissä yhteisiksi aiheiksi. Tosin Jumalaa ei mainita sellaisenaan uskonnonopetuksessa, vaan sen pääteltiin olevan osa kristinuskon keskeisimpiä oppeja. Yllättävää on se, että hyvin harva vastaaja mainitsee rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteiseksi sisällöksi Raamatun, vaikka sen rooli kaikissa kolmessa opetussuunnitelmassa oli opetussuunnitelmien analyysissä ilmeinen. (ks. luku 4.) On kuitenkin huomioitava, että kyselyn vastaukset ovat pääosin lyhyitä eikä kerro koko totuutta siitä, mitkä kaikki asiat olivat rippikoululaisten mielestä rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteisiä.

Rippikoululaiset kokevat rippikouluopetuksen ja uskonnonopetuksen eron ennen kaikkea siinä, että rippikoulussa asioita käsitellään tarkemmin ja aiheisiin syvennytään

---

⁴⁸ TKU/O/23/56_42.

enemmän. Suhteessa opetussuunnitelmien analyysiin, tämä oli mielenkiintoinen huomio, sillä pelkästään sisältöjä tarkastelemalla tällainen eroavaisuus olisi mahdotonta havaita. Rippikoululaisten huomio kertoo osaltaan koetun opetussuunnitelman tutkimisen tärkeydestä.

Sari Husso (2006) on aiemmassa tutkimuksessa tarkastellut nuorten käsityksiä rippikoulun ja uskonnonopetuksen tavoitteista. Husson mukaan nuoret näkevät yhtenä rippikoulun tavoitteena uskontoon liittyvistä asioista opettamisen. Omaan tutkielmaani tällä on se yhteys, että rippikoululaiset mieltävät rippikoulun tunnustuksellisuuden juuri sen kautta, että opetuksessa käsitellään kristinuskoon liittyviä asioita. Sen sijaan yhtenä uskonnonopetuksen tavoitteena nuoret näkevät Husson tutkimuksessa sen, että oman uskonnon kertomisen lisäksi uskonnonopetuksessa kerrotaan myös muista uskonnoista. Omassa aineistossani tämän samainen seikka näkyy siten, että nuoret mieltävät uskonnonopetuksen tunnustuksettomuuden sen kautta, että opetuksessa käsitellään eri uskontoja.

Vaikka kyselyn mikään kysymyksistä ei varsinaisesti koskenut sitä, miten sisältöjä opetetaan, opetusmenetelmät nousivat esille useammassakin vastauksessa. Nuoret osaavat eritellä sen, että rippikouluopetukseen kuuluvat uskonnonharjoituksen tavat, kuten jumalanpalvelukseen osallistuminen, erottavat rippikouluopetuksen uskonnonopetuksesta. Kimasen määrittelemän rituaalien ulottuvuuden mukaan opetus on tunnustuksellista, jos siinä käytetään uskonnonharjoituksen keinoja. Osa nuorista näyttää hyvin tunnistavan tämän ulottuvuuden opetuksessa ja sen, että juuri opetusmenetelmät tekevät rippikouluopetuksesta tunnustuksellista.

6 Yhteenveto ja jatkotutkimusideat

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut ja vertailnut rippikoulun ja peruskoulun uskonnonopetuksen opetettavia sisältöä. Vertailua on tehty uusimpien opetussuunnitelmien sekä nuorten näkemyksiin perustuvan kyselyaineiston avulla. Opetussuunnitelmien pohjalta olen selvittänyt etenkin sitä, miltä osin rippikoulun ja uskonnonopetuksen opetettavissa sisällöissä on yhtäläisyyksiä ja eroja ja millaisia tunnustuksellisia ja tunnustuksettomia piirteitä sisällöt saavat. Kyselyaineiston kohdalla

taas olen keskittynyt siihen, mitä sisältöjä nuoret pitävät rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteisinä ja miten tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus näyttäytyy heille kahden eri tahon opetuksessa.

Rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöt ovat jaettavissa neljään kategoriaan, jotka ovat kristinusko ja sen keskeiset opit; muut katsomukset, tiede ja kulttuuri; rituaalit ja uskonto arjessa sekä hyvä elämä ja etiikka. Kaikista kategorioista löytyy sekä yhtäläisyyksiä että eroja rippikoulun ja uskonnonopetuksen välillä. Kristinuskoon liittyvistä aiheista kaikkein selvemmin yhteisinä sisältöinä voidaan pitää Raamattua ja Jeesusta. Siinä missä koulun uskonnonopetuksessa keskitytään myös kristinuskon historiaan ja moninaisuuteen, rippikoulussa käsitellään lähinnä kristinuskon keskeisintä oppia ja Jumalan kolmea persoonaa.

Merkittävin ero rippikoulun ja uskonnonopetuksen välillä on muihin uskontoihin liittyvät sisällöt. Tulkintani mukaan rippikoulussa muita uskontoja sivutaan vain siitä näkökulmasta, mikä on kristinuskon suhde muihin katsomuksiin. Uskonnonopetuksen puolella lista muita uskontoja käsittelevistä sisällöistä on huomattavasti pidempi, ja opetuksessa käsitellään muun muassa maailmanuskontoja, uskonottomia katsomuksia ja eri uskontojen vaikutuksia kulttuuriin, mediaan ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Rippikoulusuunnitelman ja vuosiluokkien 3–6 uskonnon opetussuunnitelman väliset yhtäläisyydet korostuvat etenkin rituaaleja ja uskontoa arjessa käsittelevissä sisällöissä. Sen sijaan yläkoulun uskonnonopetuksessa näitä ei käsitellä juuri lainkaan. Sekä rippikoulun että alakoulun uskonnonopetuksen sisältöihin kuuluvat esimerkiksi virret, rukoukset ja luterilaiset sakramentit. Hyvää elämää ja etiikkaa käsittelevissä sisällöissä taas ei ole nähtävissä vuosiluokkien 3–6 ja 7–9 välistä eroa, vaan molemmissa rippikoulun kanssa yhteisiä aiheita ovat luonnon vaaliminen ja ihmisen omat valinnat.

Kaiken kaikkiaan lähes kaikki rippikoulun sisällöt liittyvät kristinuskoon, minkä takia rippikouluopetus on sisältöjen näkökulmasta hyvin tunnustuksellista. Myös koulun uskonnonopetuksessa kristinuskoa käsittelevillä aiheilla on iso rooli, mutta opetuksessa tarkastellaan myös muita katsomuksia. Uskonnonopetuksen sisällöt asettuvat siis tunnustuksettoman ja tunnustuksellisen väliin, koska sisällöt painottuvat enemmän

kristinuskoon kuin muihin uskontoihin. Vaikuttaakin siltä, että uskonnonopetuksen tunnustuksettomuus perustuu enemmän opetusmenetelmiin kuin varsinaisiin sisältöihin.

Kyselyaineistosta selviää, että nuorten ajatukset rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisällöistä myötäilee osittain opetussuunnitelmista tehtyjä havaintoja. Myös nuorten mukaan rippikoululle ja uskonnonopetukselle yhteinen sisältö on Jeesus. Sen lisäksi he näkevät yhteisinä sisältöinä Jumalan ja sakramentit, mutta opetussuunnitelmista poiketen vain harva mainitsee Raamatun. Nuorten näkemyksissä on paljon hajontaa siinä, mitkä rippikoulun sisällöt eivät olleet heille ennestään tuttuja uskonnonopetuksesta, mutta esimerkkinä mainittakoon synnit ja kysymys taivaaseen pääsystä. Kyselyvastauksissa on myös päällekkäisyyttä siinä, että sama sisältö mainitaan yhden vastaajan vastauksessa rippikoulun ja uskonnonopetuksen yhteiseksi sisällöksi ja toisen vastaajan vastauksessa eroavaksi sisällöksi.

Kyselyn vastausten pohjalta nuorten mielestä merkittäväksi eroksi rippikouluopetuksessa ja uskonnonopetuksessa muodostuu se, että rippikoulussa opetuksen sisältöjä käsitellään tarkemmin. Uskonnonopetuksen tunnustuksettomuuden ja rippikoulun tunnustuksellisuuden nuoret ymmärtävät sisältöjen ja opetusmenetelmien kautta. Uskonnonopetuksessa käsitellään eri uskontoja ja rippikoulussa taas kristinuskoa. Rippikoulun uskonnonharjoittamiseen luettavat opetusmenetelmät, kuten jumalanpalvelus tai rukoulu, kuvastavat nuorille rippikouluopetuksen tunnustuksellisuutta. Näissä johtopäätöksissä on kuitenkin huomioitava, että kyselylomakkeen kysymykset pyrkivät keskittymään tunnustuksellisuuteen ja tunnustuksettomuuteen juuri sisältöjen kautta. Toisenlainen kysymyksenasettelu olisi tuottanut toisenlaisia vastauksia.

Tutkielmassani olen käyttänyt Kimasen ja Pyysiäisen määritelmiä tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta, ja heidän määritelmistensä etenkin sisältöjen ulottuvuus on osoittautunut hyödylliseksi. Usein sisältöjä tarkastellessa huomasin kuitenkin, että rippikoulussa ja uskonnonopetuksessa käsitellään samoja aiheita eri näkökulmasta. Käytännössä tämä tarkoitti usein sitä, että rippikoulussa opetettavia sisältöjä käsitellään tavalla tai toisella kristinuskosta käsin, kun taas uskonnonopetuksen näkökulma on puolueettomampi. Näen kuitenkin näkökulmaeron

liittyvän tiiviisti opetuksen tunnustukselliseen tai tunnustuksettomaan luonteeseen. Siksi jäin pohtimaan, voisiko näkökulman huomioida tunnusutuksellisuuden ja tunnustuksettomuuden määritelmässä joko jonkin ulottuvuuden sisällä tai kokonaan omana ulottuvuutenaan. Omana tunnustuksellisuutta määrittelevänä ulottuvuutena näkökulman tunnustuksellisuus voisi tarkoittaa sitä, että opetus on uskonnollisen yhteisön järjestämää ja/tai opetuksen sisältöjä käsitellään yhden uskonnon näkökulmasta. Sitä vastoin tunnustuksettomuus näyttäytyisi siten, että opetus ei ole uskonnollisen yhteisön järjestämää ja/tai opetuksen sisältöjä käsitellään puolueettomasta näkökulmasta.

Rippikoulua ja uskonnonopetusta vertailevan tutkimuksen parissa olisi jatkossa paljon tutkittavaa. Sisältöjä analysoidessa palasin moneen kertaan siihen toteamukseen, että opetussuunnitelmien määrittelemät sisällöt kertovat vain osan totuudesta. Etenkin opetuksen tunnustuksellisuuden kannalta olisi mielenkiintoista vertailla uskonnonopetuksessa ja rippikoulussa käytettäviä opetusmenetelmiä. Rippikoulun ja uskonnonopetuksen sisältöjä ja tavoitteita on jo jonkin verran tutkittu ja vertailtu, joten käytännön opetustilanteiden tutkiminen olisi luonnollinen jatkumo.

Tutkielmaani varten toteutettu nuorten käsityksiin kohdistuva kysely jäi hieman tyngäksi ja ei mahdollistanut kovin syvälle menevää analyysiä. Pohdinkin, että jatkossa nuorten näkemyksiä opetuksesta ja koettua opetussuunnitelmaa voisi tutkia laajemmin. Esimerkiksi haastatteluiden avulla voisi päästä paremmin käsiksi nuorten kokemuksiin tunnustuksellisuudesta ja tunnustuksettomuudesta. Toisaalta pitkittäistutkimus, jossa aineistoa muodostettaisiin ennen ja jälkeen rippikoulun voisi antaa todenmukaisemman käsityksen siitä, mitä nuoret todella tietävät ennen rippikoulua, mitä he siellä oppivat ja miten heidän käsityksensä mahdollisesti muuttuvat.

Mikäli tulevaisuudessa koulun uskonnonopetukseen tulee muutoksia, vertailevaa tutkimusta tarvitaan entistä enemmän, jotta rippikoulun ja uskonnonopetuksen tehtävät ja mahdolliset kehittämistarpeet suomalaisessa yhteiskunnassa tunnistetaan. Jos koulun katsomusopetuksessa siirrytään yhteiseen katsomusaineeseen, tutkielmani aihe saa mielenkiintoisen vertailukohdan.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineistot

Opetussuunnitelmat:

Opetushallitus 2014. (POPS 2014.) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.*

Kirkkohallitus 2017. (RKS 2017.) *Suuri Ihme - Rippikoulusuunnitelma 2017. ”Elämää Jumalan kasvojen edessä.”*

Kyselyaineisto:

Kyselyaineisto on arkistoitu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkiston TKU-kokoelmaan.

TKU/O/23/56.

Tutkimuskirjallisuus

Ball, Helen L. 2019. Conducting Online Surveys. *Journal of Human Lactation* 35(3) (s. 413–417).

Berglund, Jenny 2022. Swedish Religion Education: Objective nut Marinated in Lutheran Protestantism? *Temenos* 49.2 (s. 165–184).

Gillham, Bill 2008. *Developing a Questionnaire*. London: Bloomsbury Publishing.

Halila, Aimo 1949. *Suomen kansakoululaitoksen historia. 1, Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty*. Porvoo: WSOY.

Husso, Sari 2006. *Uskon vahvistamista ja uskonnollista yleissivistystä. Uskontokasvatuksen luonne rippikoulussa ja perusopetuksessa nuorten kokemusten ja opetussuunnitelmien kuvaamina*. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta. Joensuu.

Innanen, Tapani 2005. Opetussuunnitelmasta oppimiseen. Teoksessa Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) *Uskonnonopetus uudella vuosituohannella* (s. 183–195). Helsinki: Kirjapaja.

Innanen, Tapani 2009a. Rippikoulu perusopetuksen ev.lut. uskonnon opettamisen mahdollisuutena ja haasteena. Teoksessa Eero Ropo, Harry Silfverberg & Tiina Soini-Ikonen (toim.) *Pelit, opetussuunnitelma ja didaktiikka: ainedidaktinen symposium 13.2.2009 Tampereella* (s. 65–75).

Innanen, Tapani 2009b. Rippikoulun opetussuunnitelma ja asema uskontokasvatuksessa. Teoksessa Tapani Innanen & Kati Niemelä (toim.) *Rippikoulun todellisuus* (s. 16–34). Kirkon tutkimuskeskus.

Kallioniemi, Arto & Juha Luodeslampi 2005. *Uskonnonopetus uudella vuosituohannella*. Helsinki: Kirjapaja.

Katekismus 2000. *Katekismus : Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi*. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kimanen, Anuleena 2015. Complicated Confessionality. How the Concept of 'Confessional' Could Serve the Debate on Religious Education Better? *Journal of Religious Education* 63.2 (s. 129–140).

Kimanen, Anuleena 2017. Näkökulmia kahdeksannen luokan islamin opetuksen tunnustuksellisuuteen. *Ainedidaktiikka* 1(1) (s. 16–38).

Kimanen, Anuleena 2022. Vapaus – siveys – osallisuus: Opetuksen avoimuuden ilmausten vertailua koulun uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetussuunnitelmissa. *Uskonto, Katsomus ja Kasvatus*, 2(1) (s. 58–73).

Kivineva, Anniina 2022. *Uskonnonopetuksen ja rippikouluopetuksen sisältöjen vertailua*. Aineenopettajan pedagogisten opintojen seminaarityö. Turku: Turun yliopisto.

Kähkönen, Esko 1976. *Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944–1970*. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Niemelä, Kati & Lassi Pruuki 2009. Rippikoulun toteutustavat Suomessa. Teoksessa Tapani Innanen & Kati Niemelä (toim.) *Rippikoulun todellisuus* (s. 78–90). Kirkon tutkimuskeskus.

Ojala, Eveliina 2021. Vertailussa uuden vuosituhanen rippikoulusuunnitelma – Kohti nuorilähtöisempää rippikoulua? Teoksessa Anuleena Kimanen, Jenni Urponen & Aino-Elina Kilpeläinen (toim.) *Oppimista katsomusten äärellä: Juhlakirja Tapani Innasen jäädessä eläkkeelle*. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Opetushallitus 2022. *Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa*. 19.9.2022. Osoitteessa: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/ohje-perusopetuksen-uskonnon-ja-elamankatsomustiedon-opetuksen-seka>.

Pyysiäinen, Markku 1982. *Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus: opetussuunnitelma-analyysi Suomen ja Ruotsin peruskoulun uskonnonopetuksen tavoitteista ja sisällöstä = Confessional, non-confessional and objective religious instruction: a curriculum analysis of religious instruction in the comprehensive schools of Finland and Sweden*. Helsinki: Kirjapaja.

Seppälä 1998. Rippikoulun ja konfirmaation kehitys. Teoksessa Antero Rissanen (toim.) *Kartalla: Rippikoulutyön käsikirja*. Helsinki: Lasten keskus.

Schweitzer, Friedrich, Wolfgang Ilg & Henrik Simojoki (toim.) 2010. *Confirmation works in Europe: Empirical results, experiences and challenges. A comparative study in seven countries*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.

Schweitzer, Friedrich, Kati Niemelä, Thomas Schlag & Henrik Simojoki (toim.) 2015. *Youth, religion and confirmation work in Europe: The second study*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.

Schweitzer, Friedrich 2017. Researching non-formal religion education: The example of the European study on confirmation work. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies* 73(4), a4613.

Schweitzer, Friedrich, Thomas Schlag, Henrik Simojoki, Kati Tervo-Niemelä & Wolfgang Ilg (toim.) 2017. *Confirmation, faith and volunteerism: A longitudinal study on Protestant adolescents in the transition towards adulthood: European perspectives*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Osoitteessa: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2019. *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa : Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Osoitteessa: https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2011. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Ubani, Martin 2013. *Peruskoulun uskonnonopetus*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Internet-lähteet

Evl.fi 2023a. (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon verkkosivut.) Elinkustannusten nousu ja arvokäsitykset näkyvät myös kirkon jäsenmäärissä. Osoitteessa <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/>

[/items/item/47008/Elinkustannusten+nousu+ja+arvokasitykset+nakyvat+myos+kirkon+jasenmaarassa](#). (Viitattu 26.5.2023.)

Evl.fi 2023b. (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon verkkosivut.) Rippikoulun suosio pysyy – turvallinen ilmapiiri entistäkin tärkeämpää. Osoitteessa <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/-/items/item/47408/Rippikoulun+suosio+pysyy+-+turvallinen+ilmapiiri+entista+tarkeampaa>. (Viitattu 26.5.2023.)

Tilastokeskus 2023. Kokonaishedelmällisyysluku mittaushistorian matalin vuonna 2022. Osoitteessa <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8mya8io1v2u0dutwqqanzqx>. (Viitattu 26.5.2023.)

Liitteet

Liite 1: Kyselylomakkeen otsikko ja alustus

Nuorten ajatuksia rippikouluopetuksen ja uskonnonopetuksen sisällöistä

Tervetuloa kyselyyn!

Rippileirisi lähenee loppuaan, ja uudet opitut asiat ovat tuoreena muistissasi. Osa rippikoulussa käsitellyistä aiheista saattoivat olla sinulle ennestään tuttuja, Yksi syy tähän voi olla koulun uskonnontunnit. Nykyisin rippikoulu ja koulun uskonnonopetus ovat toisistaan täysin erillään, mutta niiden opetettavista sisällöistä saattaa löytyä joitain yhteisiä piirteitä. Tämän kyselylomakkeen avulla pyrin selvittämään, miten sinä ja muut nuoret koette uskonnonopetuksen ja rippikoulun opettävien sisältöjen erot ja yhtäläisyydet. Tarkoitus on siis ymmärtää teitä nuoria paremmin. Kiitos, kun autat tutkimuksessani!

Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista. Vastaamalla kyselyyn hyväksyt vastaustesi arkistoinnin. Alla olevasta linkistä pääset tutustumaan tietosuojailmoitukseen, josta löytyy lisää tietoa myös arkistoinnista.

Tietosuojailmoitus⁴⁹

- Anniina Kivineva (ansakiv@utu.fi)

---

⁴⁹ Tietosuojailmoitus oli kyselylomakkeessa liitteenä.

Liite 2: Kyselylomakkeen kysymykset

- 1) Koulussa käyn... Ev. lut. uskonnon tunnilla / Elämäkatsomustiedon tunnilla / Jollakin muulla katsomusaineen tunnilla
- 2) Mitkä rippikoulussa käsitellyt aiheet olivat sinulle ennestään tuttuja uskonnontunnilta?
- 3) Mitkä rippikoulussa käsitellyt aiheet eivät olleet sinulle ennestään tuttuja uskonnontunnilta?
- 4) Käsitelläänkö aiheita mielestäsi eri näkökulmasta uskonnontunnilla kuin rippikoulussa? Perustele vastauksesi.
- 5) Miten käsityksesi kristinuskosta muuttui rippikoulun myötä?
- 6) Rippikoulun tarkoitus on muun muassa se, että nuoret pitäisivät kristinuskon sisältöjä itselleen merkittävänä ja nuorten usko Jumalaan vahvistuisi. Miten tämä näkyy mielestäsi rippikoulussa?
- 7) Uskonnonopetuksen tarkoitus ei ole kannustaa nuoria mihinkään uskoon vaan käsitellä kaikkia uskontoja neutraalisti. Miten tämä näkyy mielestäsi uskonnontunnilla?